

АЛЖІРСЬКІ НОВЕЛИ

Оле Гробель прокинувся, коли сонячне проміння вже настійливо пробивалося крізь віконниці, що затуляли вікно сільського готелю. Він потягнувся на ліжку й витер піт, що заливав йому обличчя. Оле здавалося, ніби його цілісіньку ніч підсмажували на повільному вогні. Відкинувши зібгане вогке простирадло, він скочив на рівні ноги, так що мало не роздушив величезного чорного жука на кам'яній підлозі. Але той прослизнув хутенько в нього поміж пальцями ноги й забився в куток, звідки зараз роздивлявся Оле. Гробель обмацав руку й налічив сім укусів. «Відбувся дрібницею»,— спало на думку.

Готель було розраховано щось на двадцять пожилців. Оле взяв зі столу запорошену склянку й, наблизившись до жука, який нерухомо сидів у кутку, спритно накрив його. На підлозі, в таких самих скляних клітках, вже сиділи три комахи. Оле спіймав їх звечора.

Зайшовши до ванної кімнати, обладнаної душом якоїсь старовинної конструкції, він

одвернув обидва крани. Чекати довелося довгенько. Нарешті з'явився тонесенький струмок води, але не холодної, як сподівався Оле, а теплуватої. Втім, навіть і ця тепла вода трохи освіжила його. Оле, мабуть, хвилини п'ятнадцять стояв під душем, підставляючи тіло під рятівний струмінь.

Відтак Оле швидко вдягся. Нижня білизна, сорочка, полотняні штани, шкарпетки, сандалії, замшева куртка. На лоба насунув солом'яного капелюха, через плече почепив бінокль і фотоапарат. Чемодан залишив у кутку, а з собою взяв лише шкіряний портфель.

На вулиці його очікував джип, якого десь відшукав для Оле староста цього арабського села. Машина була старанно вимита, блищала, як новенька. Молодий араб, який проводжав його вчора додому після вечері у місцевого начальника, зненацька вигулькнув з-за будинку. Він вишкірив зуби в щирій посмішці.

— Хочете кави?

— Дякую, з охотою вип'ю,— відповів Оле, так само широко посміхнувшись у відповідь.

Відшукавши на терасі найбільш затінене місце, він сів на старий стілець, що захитався під його вагою. Принесли каву. Гробель запросив молодого араба поснідати разом з ним, і той охоче погодився. Вони знову посміхнулись один до одного.

На вигляд Гробель був звичайнісіньким юнаком скандинавського типу. Високого зросту — метр вісімдесят, з правильними, нічим не примітними рисами обличчя, невразного сіруватого кольору очима і світлим, коротко підстриженим волоссям. Рудувата щетина, що відросла за ніч, виблискувала на його підборідді у ріденьких променях сонячного проміння, яке пробивалося крізь дірявий дах тераса.

— Машина готова? — спитав Гробель.

— Так, пане, і в запасний бідон я налив

бензину аж по самі вінця. Може, мені поїхати з вами?

— Не варт. Я не певен, що вас там гарно зустрінуть.

— Щодо вас — це також невідомо.

— Слушно. Але ж мені платять гроші — я мушу їхати.

За хвилину Гробель завів мотор і рушив уперед, тримаючи курс на південь. Їхав поволі — на вулицях села юрмилися дїтлахи, бігали кури, кози — щохвилини доводилося затримуватись. Мешканці села привітно вимахували руками вслід машині. Певно, тут уже пішов погалос про чудернацького іноземця, який приїхав невідомо звідки. Ніхто не знав, де його батьківщина, та шкільний учитель казав, що десь на півночі і що там страшенна холоднеча.

Село було розташоване на нейтральній території у північній частині Сахари. На схід від нього стояли війська алжирської визвольної армії, на заході панували французи. У стратегічному відношенні село не мало ніякого значення. Певне, тому жодна з сторін не залишила тут гарнізону.

Гробель їхав до військового форту, що стояв десь у самому центрі пустелі. Він чув, що там — приблизно за сто кілометрів звідси на південь — засів із своїм гарнізоном якийсь божевільний полковник. Гарнізон налічував близько тисячі чоловік. Подійкували, ніби полковник зовсім з глузду з'їхав: із села, що межувало з фортом, повіганяв усіх мешканців — дві тисячі п'ятсот алжирців. Звісно, французи і в думці не мали відкликати його за це. Командування аж ніяк не прагнуло поширювати чутки про свавілля якогось там офіцера — і без того остобісів увесь отой шарварок. Саме через це воно ніяк не реагувало на всі полковникові дурисвітства й залишало його на старому місці.

Гробеля попереджали, що їхати на південь небезпечно. З одного боку, слід було стерегтися патрулів визвольної армії. Отаборившись у різних кінцях пустелі, вони пильно стежили за діями полковника та його солдатів, — аби не допустити якихось несподіваних переміщень його гарнізону. З другого боку, в пустелі патрулювали солдати самого полковника. Вони мали наказ спершу стріляти, а потім уже з'ясовувати, кого вбито.

Французькі солдати залюбки виконували цей наказ, — можливо, навіть не тому, що були лихі від роду, — просто надто багато пережили страхіть. Безліч разів їхні машини підривалися на мінах — навіть у селі, біля самого форту, — і солдати гинули. Інших поціляли кулі арабських стрільців, що летіли невідомо звідки.

Гробель зупинив машину під невисоким пагорком і підніс до очей бінокль. Нічого

підозрілого не виявив. Намацав рукою антєну, встановлену на джипі. Витяг з портфеля білу сорочку, прив'язав її до антєни. І рушив далі.

Неподалік валялися напівзгнилі трупи двох верблюдів. Від них доносився жахливий сморід. Якись чорні птахи, що позліталися бозна-звідки, ласували падлом.

Трохи віддалік, біля дороги, на вибоїнах якої машину підкидало мало не на півметра, навіть при швидкості сорок кілометрів на годину, стояло кілька обгорілих грузовиків і санітарних машин. В кузовах санітарних машин на висоті близько метра над землею зяяли пробоїни від кулеметних куль. Хтось добре потрудився. Коли машини були остаточно зруйновані й спалені ручними гранатами, на них, мабуть, уже не лишилося нікого живого.

Гробель спинив машину, зробив кілька фотознімків. І знову поїхав далі.

Раптом почувася стрілянина. Затріскотів кулемет. Метрів за сто попереду машини вгору почали звиватися маленькі фонтанчики піску, що скидалися на крихітні атомні гриби.

Гробель зупинив машину, але залишився біля керма. Чекав. Зсунув капелюха на потилицю, обтер з обличчя червонястий порошок, дрібний, наче пудра. Поліз рукою в кишеню, витяг прим'яту пачку сигарет. Запалив, глибоко затягнувся димом. Якого дідька, він тут, власне, стовбичить? Хіба що для того, щоб потім розповісти людям, котрі живуть за тисячі кілометрів звідси, про брудну війну, яка їх зовсім не обходить, як багато хто думає. А може, його сюди привело честолюбство? Мабуть, саме так.

Він знизав плечима. А втім, можливо, він прагне поринути в самісіньку гущу подій, аби безпосередньо осягнути суть проблеми.

Йому довелося чекати близько півгодини. Нарешті з'явилось троє юнаків, одягнених у вигорілу на сонці оливково-зелену форму алжирської народно-визвольної армії. На ногах у них були парусові чоботи на гумовій підшві — паркі й шкідливі для ніг, зате легкі та дешеві.

Хлопці підійшли до машини. Двоє скинули гвинтівки, цілячись просто у водія. Вираз їхніх облич свідчив про те, що вони ладні тут-таки порішити його. У Гробеля мимохіть промайнула думка, що обличчя людини, яка цілиться в іншу з гвинтівки, завжди прибирає якогось похмуро-зняксовілого виразу, начебто, усвідомивши свою владу, людина лякається її і водночас прагне за всяку ціну довести, що вона не боїться вбивати.

Третій коротко запитав:

— Хто ви? І що ви тут робите?

Гробель повагом застромив руку в бічну кишеню й витяг паспорт. В ньому лежав лист од неофіційного представника алжир-

ської визвольної армії в Тунісі. Гробель простяг його офіцерові. Прочитавши, той ледь помітно всміхнувся.

— Гаразд,— мовив він.— Їдьте далі. Коли повертатиметесь, ми знову пропустимо вас, якщо вам судилося повернутись. Адже французи весь час тримають пальці на спусковому гачку, а пальці у них тремтять.

Торкнувшись рукою капелюха на знак прощання, Гробель рушив далі. Шкода, забув запитати, чи можна фотографувати. Мабуть, надто збентежився, попри всю свою вдавану байдужість. Проїхавши кілька кілометрів, він помалу отямився. Певне, таке відчуття виникає в людини на вулиці, коли, уникнувши нещасного випадку, вона значнацька усвідомлює, як близько була до загибелі. Навіть коліна в нього тремтіли.

Видобувши з портфеля польову флягу, Гробель ковтнув гіркою чаю. І знову рушив уперед. Проїхавши кілометрів десять, він помітив на обрії якісь темні цятки. Загальмував, підніс до очей бінокль. Так, саме цього й слід було чекати: попереду ланцюгом простяглися по пустелі з півдесятка французьких всюдиходів. Один бовванів просто перед ним, заступивши дорогу.

Гробель поїхав далі. Що й казати, не дуже приємно сидіти за кермом, щомиті очікуючи стрілянини, кружляти пустелею, не маючи уяви про те, що з тобою скоїться через кілька хвилин.

А втім, нічого страшного не трапилось. За двадцять метрів од машини, що стояла на дорозі, Оле спинився. До нього підійшов молодий офіцер і хвацько привітався.

— Мені наказано супроводити вас до полковника, пане Гробель.

— Звідки ви знали, що я приїду?

— Якби ми цього не знали, нам не було б чого тут стовбичити.

Оле звільнив місце поряд себе, й офіцер сів.

— Чи бачили ви щось варте уваги, коли їхали сюди? — спитав він.

— Нічого,— відказав Гробель.

— А коли повертатиметесь, їм так само відповідатимете?

— Певна річ.

— Чудово.

На цьому розмова урвалася. Час від часу Оле непомітно поглядав на свого пасажира, але той сидів нерухомо, не повертаючи голови. Спек стояла нестерпна, піт, змішуючись із червонястою пилюкою, струмив по обличчях.

Форт містився в південній частині села. В самому селі кілька сот приземкуватих білих будиночків юрмилося навколо величезної базарної площі. Людей не було видно. Легенький вітерець подекуди шарудів клаптиками паперу. Вітер, гарячий і млявий, дихав з півдня.

В північній частині села багато будинків перетворили на опорні пункти. У вікнах було встановлено кулемети; з-поміж нагороджених стосами мішків з піском стриміли гарматні дула.

— Тут зовсім немає цивільного населення? — спитав Гробель.

— Як бачите.

— Так-таки зовсім нікого не залишилось?

— Анікогісінько, oprіч двох шлюх. Можете познайомитися з ними, якщо маєте охоту.

— Дякую. Але куди поділися місцеві жителі? Чому ви їх звідси випровадили?

— Про це питаєте у полковника Фолло.

— Гаразд.

Коли Гробеля привели до полковника, той сидів за письмовим столом у своєму кабінеті, що містився в одному з будинків центральної частини форту. В приміщенні з низькою стелею була страшенна задуха, незважаючи на те, що невтомно крутилися два вентилятори. За спиною полковника висів полковий прапор, зі стін дивилися портрети французьких генералів.

Полковник одразу перейшов до справи:

— Що вас цікавить?

— Де ті дві з половиною тисячі людей, які жили в цьому селі?

— Я повиганяв їх геть.

— Чому?

— Ходімте зі мною.

У супроводі полковника, який, очевидно, вирішив узяти на себе обов'язки гіда, Гробель оглянув форт. Його, напевне, будували поспіхом. Солдати тулилися по вісім чоловік у малесеньких низеньких кімнатах. Од верхніх нар до стелі було не більш, як сорок сантиметрів. Здавалося, солдатів розміщали тут, як португальські сардини,— найголовніше якомога більше напхати їх в банку, бо олія коштує дорого.

— Зараз ви на власні очі можете пере-свідчитися в тому, що тут збожеволієш від спеки,— почав полковник.— Солдати лягали спати надворі, і щоночі в них починали стріляти. Інколи з темряви через огорожу летіли ручні гранати. Погляньте-но сюди.— Полковник показав на сусідні бараки, де жили з своїми родинами солдати, завербовані з місцевих жителів.— На мені лежить відповідальність за життя дружин і дітей цих солдатів, не забувайте про це. Саме тому я й випровадив із села всіх мешканців.

— Але ж це жорстоко!

— Згоден. Та ви, мабуть, іще не усвідомили, що ми воюємо в цій країні. Якби я не звелів повиганяти їх звідси, мої солдати зовсім подуріли б і зчинили заколот; так би мовити, прибрали справу до власних рук. Отоді почалася б справжня різанина! Бачите, питання поставлено руба: або ворог мусить загинути, або ми. Я волів би, щоб жи-

вами залишилися ми. Саме тому я й розставив по всій пустелі на багато кілометрів навкруги патрулів, і маю намір тримати тут війська доти, доки не буде пристрелений останній з цих клятих арабських заколотників. Зрозуміло?

Примруживши очі, він пильно подивився на Гробеля крізь окуляри в тоненькій золотій оправі:

— Тепер ідіть огляньте село.

Сільські будиночки мало чим відрізнялися од солдатських бараків на території форту. В кожному по дві-три кімнатки, розміром не більше шести метрів. Двері майже скрізь виходили на невеличкий внутрішній дворик. Всі вони будувалися наче за одним і тим самим планом, один поруч другого. Скрізь були помітні сліди поквалітивного від'їзду. Стіни багатьох будинків подірявлені кулями, на французькому кладовищі серед сірого піску вирізнялися свіжі могили. Вікна крамничок, що обступили простору базарну площу, були затулені віконницями. Неважко було здогадатися, що двері крамниць неодноразово зламували.

Гробель раптом відчув, що за ним спостерігають. Він обернувся. Огрядна жінка з одним оком пильно розглядала його. Це була, мабуть, одна з тих хвойд, що про них розповідав лейтенант. Посміхнувшись, вона поманила його рукою. Він ступив ближче. Біля них незабаром опинилася й дочка, що «працювала» разом з матусею,— чорноволоса дівчина з масною шкірою. Обидві вони були бридкі й мали неохайний вигляд, але привітно посміхалися, не приховуючи наміру будь-що спокусити незнайомця. Пригостили Оле солодким чаєм із чашок досить сумнівної чистоти, але цікавого не сповістили нічого.

— Солдати наказали всім виїхати,— пояснили вони,— отож усі й поїхали.

Тільки їм дозволили залишитися.

Оле знову попростав на базарну площу і, вмостившись на якомусь ящику в затінку, поринув у роздуми. «Що можна зробити в оцій глушині?» У нього було таке відчуття, нібито спустіле село, спалене нещадним сонцем, силкується повідати йому якусь таємницю. Немов десь поблизу, он там, за рогом вулиці, причаїлась істина, яку він будь-що мусить осягнути. Коли б можна було доторкнутись до неї, як до чогось реального! Набридати полковникові, мабуть, більше не варто; адже повертатися доведеться дорогою, за якою наглядають його солдати. «Ці головорізи залюбки уколоскають мене,— подумав він,— та ще й звинуватять у цьому противника. Більш того: вони скористаються із злочину, аби вплинути на громадську думку і повернути її на захист французької політики в Алжирі. Ні, тут слід діяти обережно».

Перед його очима знову постала стокілометрова дорога, що вела до форту. І раптом Оле осяяла думка, яка досі жевріла десь у підсвідомості: а куди ж усе-таки поділися оті дві тисячі п'ятсот алжирців? Де вони зараз? Тут, у селі про це ніхто не знає. Де ж вони? Нахилившись уперед, він зіперся головою на руки. Зникло дві тисячі п'ятсот чоловік. Де вони?

Оле неквапливо рушив назад до форту, а з голови ніяк не йшло це запитання. Біля брами він зустрів того самого бравого офіцера. Лише зараз той відрекомендувався:

— Лейтенант Берже. Я весь до ваших послуг. За дорученням полковника.

— Якщо не заперечуєте, я волів би пробути тут кілька днів; хочу подивитися, як живуть люди.

— Прошу ласкаво! До речі, полковник щойно просив переказати, що він запрошує вас до себе. Тут, бачте,— офіцер показав рукою на північ,— потроху стріляють, отже вам краще побути в форті днів зо три. А сьогодні нас обох запрошено на обід до полковника, о восьмій вечора. У нього вродлива жінка й чарівна донечка.

— Я не взяв із собою вечірнього костюма.

— Це не має значення. Нам тут доводиться нехтувати етикетом.

Дружина полковника дуже мило сервірувала стіл. Після смачного обіду подали каву і добрий коньяк. Полковник виклав свою точку зору на алжирську проблему. Гробель час від часу ставив запитання нейтрального характеру. Берже розмовляв небагато, звертаючись виключно до хазяйки дому.

Дочка полковника була справді чарівна. Середнього зросту, струнка, із спортивною фігурою і коротко підстриженим темним волоссям. Вдягнена вона була в жовту полотняну сукню, що дуже личила їй. Риси її засмаглого обличчя можна було б назвати тонкими, коли б не трішечки кирпатий ніс, що надавав їй лицю дещо лукавого виразу. Оле зауважив, що її великі очі надто серйозні, ба навіть сумні. Звали її Анні. Протягом вечора Оле впадав коло неї, і вона відповідала на його залицяння. Близько десятої полковник з дружиною пішли спати, невдовзі пішов і Берже. Оле був здивований, що той залишив його наодинці з дівчиною, й одверто висловив свій подив:

— Чого це молодий полководець пішов так рано? Отже, в мене немає більш суперника.

— А у вас його й не було. Я терпіти не можу військових.

— А ваш батько?

— Чесно кажучи, мені інколи здається, що я ненавиджу його. Втім, я не знаю, чи можна це почуття назвати зненавистю. Я

приїхала сюди з Парижа на канікули тільки заради мами. Адже вона не може лишити його тут самого. Боїться, що він зовсім з глузду з'їде. Вони мало не все життя провели по гарнізонах, і лише під час відпустки приїжджали до Парижа, якщо батькові щастило зібрати трохи грошей. Майже весь свій час він витрачав на те, щоб винайти якнайкращий спосіб убивати людей.

— Певне, і такі люди потрібні.

— І не соромно вам таке казати? Якби люди відмовлялися ставати солдатами, війни не було б зовсім.

— Дозвольте спитати, скільки вам років?

— Вісімнадцять.

— Тоді все зрозуміло.

— Нема чого розмовляти зі мною так, нібито ви сивий старець, а я — нетямуща школярка. Мені на своєму віку вже довелося побачити багато дечого такого, що вам і уві сні не ввижалося. Я згодна з вами — наївно казати, що люди не повинні ставати солдатами. Але ж незаперечні істини завжди здаються кумедними і наївними. Проте іншого виходу немає. Доки люди матимуть зброю, вони і далі вигадуватимуть нові способи, як убивати одне одного.

— Хочете потанцювати? — запропонував Гробель.

Анні поставила нову пластинку й відсунула стільці до стін. Вони почали танцювати, легко ступаючи по холодній кам'яній підлозі.

— А танцюєте ви поганенько, — зауважила дівчина.

— Справді, може, вам уже набридло?

— Та ні, мені просто захотілося вас подратувати. Я ще ні разу не танцювала відколи приїхала сюди. Терпіти не можу оцих хлопців у військовій формі. Вбили собі в голову, що їм належить весь світ і я також.

Вони танцювали і розмовляли. Спочатку мова йшла про моди, далі про французьку літературу, з якою Гробель, сором сказати, був знайомий аж надто поверхово. Потім Анні приготувала коктейль. Вони випили і трішечки захмеліли. Хоч Гробель неабияк втомився за день, проте вирішив зробити спробу з'ясувати те, що його найбільше цікавило.

— Куди вивезене місцеве населення? — спитав він.

Обличчя дівчини враз змінилося, замкнулося, наче перед ним опустилися завісу. Очі її зловісно розширились, правою рукою вона нервово торкнулася шиї.

— Он як! Так ось що вас цікавить. Для цього ви сюди й приїхали?

— Я вас не розумію. Що ви маєте на увазі?

— Киньте вдавати простачка. Мама попереджала мене, щоб я ненароком не бовкнула зайвого. Отже, вона мала рацію. А

тато сказав, що ви звичайнісінький пройди-світ.

— Красно дякую.

— Навіщо вам знати, куди вивезли місцевих жителів?

— З самої лише цікавості.

— Я нічого не знаю.

— Навіщо ви брешете?

— Кажу вам — не знаю. А коли б і знала, однак нічого не сказала б. Ви приїхали сюди все вивідати, а потім повернетесь додому і зводитимете на нас наклепи. А ми навіть не зможемо захищатись.

Оле нахилився до дівчини.

— Саме так я й гадав: ваш антимилітаризм — це лише скороминуща примха гімназистки і не більше.

Дівчина зціпила зуби.

— Ви просто дурень. Якби я дійсно щось знала й розповіла вам, вас тут-таки уколошкали б, а мені більш ніколи не дозволили б приїжджати до мами. Це просто неймовірно! Ви приїхали сюди бозна-звідки, на передову лінію фронту, начебто на футбольний матч, про який мусите написати репортаж. Та невже ви й досі не збагнули, що тисячі людей було збезчещено, звалтовано, забито в цій війні? Невже ви не здатні зрозуміти, що тут обидві сторони чинять жорстокості, які важко собі навіть уявити? А ви сидите тут переді мною, трошки сп'янілий від коктейлю, і запитуєте, ніби між іншим, куди поділися місцеві жителі. Таким тоном, начебто просите налити вам склянку вина.

Оле витяг сигарету, запалив.

— Певно, їх усіх знищили?

— Не знаю, коли я приїхала, тут уже нікого не було.

— Думаю, що ви кажете неправду. Але й це у вас виходить не краще, ніж про перебудову світу.

— Ви дурень, а до того ще й нахаба; просто дивуюсь, як це я досі не вигнала вас.

Оле підвівся.

— Перепрошую. Я вже піду. Забудьмо цей інцидент.

— А що, коли я розповім про це батькові?

Гробель знизав плечима.

— Ваша справа. Втім, я також міг би де-що йому повідомити. Він, безумовно, був би радий дізнатися, що ви його ненавидите.

При останніх словах Оле посміхнувся. Вийшовши в передпокій, він тихо причинив за собою двері. Перед очима в нього стояла картина — дівоча постать, самотньо зіщулена на краєчку широкої тахти.

Оле відшукав свій капелюх і пірнув у темряву. Жара вже трохи спала. На хвилинку він зупинився, глибоко вдихаючи посвіжіле

повітря і насолоджуючись тишею, що панувала довкола.

Зненацька за його спиною розчинилися двері. Поруч нього опинилась Анні.

— Я сказала правду, я дійсно нічого не знаю,— почувся її голос.— Але за п'ять кілометрів на південь од форту є яруга. Туди заборонено ходити. Вартові стріляють без попередження. Добраніч.

Вона потиснула йому руку й зникла.

Гробель відшпурнув сигарету. П'ять кілометрів на південь. Він поглянув на небо. Будинок полковника стояв біля самсго входу у форт. Якщо поталанить, ніхто не помітить, коли він повернеться. Оле знову глянув на небо. Зорі мерехтіли десь дуже високо. Жителю північних широт це видавалося дивним. Місяця не було.

Поступово очі його призвичаїлися до темряви, і він уже розрізняв невиразні обриси сільських будівель. Оле попростував до них. З будинку, в якому мешкали повії, долинав гучний регіт. Гробель просувався вперед. Час од часу він зупинявся і слухав, чи ніхто не йде за ним назирці.

Спершу Оле тримає курс на захід, далі повернув на південь. Навколо форту раз по раз спалахували вогні. «Вони стануть у пригоді, коли вертатимусь»,— майнуло в думці.

Ішов не поспішаючи. Пісок приглушував кроки, так що він і сам майже не чув їх. Інколи притишував ходу, прислухався. Зрештою глянув на годинника — йшов уже сорок хвилин. Незабаром, мабуть, дістанеться до цілі. В темряві хтось кашлянув, і Оле обережно ліг долілиць. Спалахнуло й погасло світло кишенькового ліхтарика.

До Гробеля долинули невиразні голоси. Навколо стояла така тиша, що важко було визначити, на якій відстані розмовляли. Звівшись на ноги, Оле повернув праворуч. Далі посувався вперед, низько пригнувшись до землі, де-не-де навіть рачкуючи. Зненацька вкляк на місці, затамувавши подих,— в повітрі війнуло якимось знайомим солодкуватим запахом. Оле поповз далі. На мить спинився, прислухався. Праворуч знову почувся голоси. Якщо вони щось і ховають у тій яругі, то, мабуть, не дуже пильнують. А втім, це зрозуміло. Ворог знаходиться надто далеко і неспроможний заскочити їх зненацька. Авжеж, саме цим, певне, й викликана така неухважність вартових. Полковникові, звичайно, не могло й на думку спасти, що Оле попхається сюди.

Несподівано земля пішла під укіс. Оле поповзом просувався по схилу. Це була досить марудна робота. Раз по раз доводилося зупинятись, аби вдихнути повітря. Солодкуватий запах дедалі дужчав. Від нього злегка паморочилося в голові, наче від запаху тропічних рослин у вогкій і задущливій оранжереї.

Нарешті він опинився на дні яруги. Земля тут була свіжозрита. Оле поповз далі. Атож, тут навіть рів викопали.

Він почав обережно розгрібати пісок руками. Раптом почувся чийсь кроки. Оле принишк, лежачи на піску і глибоко, важко дихаючи. Йому здавалося, що його подих чути по всій пустелі. Уявлювані кроки замерли. Він знову заходився розгрібати землю.

Пісок весь час осипався. Щойно Гробель набирив пригорщу, як пісок тут-таки осувався, засипаючи виїмку. Зрештою, спромігшись якось викопати глибоченьку яму, Оле наштотхнувся на це. Йому здалося, що він втрачає свідомість. Ледве стримався, щоб не крикнути. Руки його торкнулися чогось вологого, холодного, слизького. Його занудило. Довго блював. Намагався кашляти якомога тихіше, навіть натягнув на голову куртку, аби приглушити звук. Стояв навколішках, схилившись над ямою. Не усвідомлюючи того, що робить, знову засипав страшну знахідку піском.

Якусь мить Оле перебував у стані близькому до божевілья. Величезним зусиллям волі стримав нестямний зойк, що рвався з грудей. Упавши навznak, довго нерухомо лежав у темряві.

Коли подивився на годинника, було вже п'ять хвилин на третю. Погано розуміючи, що діється навколо, Оле подерся вгору по схилу.

Пізніше він ніяк не міг пригадати, яким чином дістався до села. Попереду несподівано з'явилися приземкуваті сільські будиночки. Йому спало було на думку, що непогано б завітати до хвойд і роздобути в них трохи спирту, та тут-таки облишив цей намір. Рушив просто до будинку полковника. Майже всі вогні на території форту вже згасли. Ніде не було ані душі, вартові охороняли село з протилежного боку. Біля брами солдата теж не було.

Анні сиділа в кріслі-гойдалці на маленькій терасі. Вона чекала на Оле. Здала йому здалося, що дівчина спить. Та коли він підійшов ближче, Анні вибігла йому назустріч. Взяла Оле за руку, втягла до хати. Запаливши світло в передпокої, ледь стримала крик.

— Боже мій, на кого ви схожі!

Хутко вштовхнула його до ванної, налила води в умивальник, потім стягла з Оле куртку й заходилася чистити її. Оле тим часом, не кваплячись, старанно вмивався, не усвідомлюючи добре, що саме він робить. Поки він утирався рушником, Анні вичистила йому штани й сорочку. Потім знову взяла за руку й завела до їдальні. Наливши в склянку коньяку, простягла йому:

— Пий!

Оле слухняно випив. Спирт обпалив його горлянку й стравохід.

— Це неймовірно, — сказав він. — Кого там закопали?

— Всіх чоловіків села.

— А жінок і дітей?

— Їх справді кудись вивезли.

Оле присів на край таhti й рвучко відкинувся назад. Простягнувши ноги й заплющивши очі, заговорив:

— Від такого відкриття можна збожеволіти. Але ж у мене немає жодних доказів. Жодних свідків. Анінайменшої можливості зробити фотографії. Лежать вони собі там, бідолашні, а їхні дружини й діти туляться в якомусь забутому богом куточку й очікують, вважаючи, що їх інтерновано... Що ж, піду спробую заснути.

Та Оле не міг заснути. Лежав у наданій в його розпорядження комірчині, вступивши погляд у стелю. Жахливі картини пропливали в його мозку.

Напередодні він одержав запрошення на сніданок до полковника. Близько десятої ранку підійшов до полковникової вілли.

Коли допивали останню чашку кави, до вітальні увійшов молодий капітан і одразу приступив до справи:

— Пане полковнику, сьогодні вночі хтось побував у ярузі — сліди цілком очевидні.

Полковник прикусив нижню губу.

— Дуже вдячний вам, — мовив він. Потім повільно обернувшись до Оле, з підкресленою ввічливістю запитав:

— Пане Гробель, прошу ласкаво, поясніть, де ви були вночі, після того, як пішли звідси.

— У себе в ліжку.

— Якщо я добре зрозумів розмови в офіцерській їдальні, — втрутився капітан, — пан Гробель повернувся додому не пізно ввечері, а рано-вранці. Один лейтенант чув, коли він повертався.

— Зрозуміло. Відведіть його, — наказав Фолло, звертаючись до капітана.

З-за столу підвелася Анні. Вона миттю пополотніла, як мрець. Намагаючись уникнути матиного погляду, рішуче глянула батькові просто в очі:

— Оле, тобто пан Гробель, провів ніч у мене. То зовсім не він лазив до вашої дурної яруги.

Полковник зібгав у руках серветку. Не підводячи очей, проказав:

— Капітане, прошу, виведіть машину цього пана. Він зараз же поїде звідси. Однак, покладаюся на вашу скромність, капітане.

— Певна річ, пане полковнику.

Виходячи з кімнати, Гробель востаннє поглянув на дівчину. Але вона не помітила

цього. Стояла поруч з матір'ю, поклавши руку їй на плече, мовби бажаючи заспокоїти її. Коли сторонні вийшли, Анні сказала:

— Тату, якщо з ним що-небудь скоїться по дорозі додому, — я сама розповім усьому світові, що ти ховаєш у своїй ярузі.

ПОВСТАНЦІ В ПУСТЕЛІ

Хоча грузовик недовго був у роботі, та вже встиг неабияк злиняти. Небагато довелося йому поїздити асфальтованими дорогами портового міста. Він без упину курсував магістралями пустелі. А ці дороги, що їх, власне, й дорогами не назвеш, страшенно псують машину. Грузовик робив безнастанні рейси між двома більш-менш визначеними пунктами, з яких один був у Лівії, другий — у південних горах Алжіру. Після кожного такого рейсу озброєння алжирських заколотників, або борців за свободу, — залежно від ставлення до цієї справи, — ставало трохи кращим. Грузовик перевозив зброю та боеприпаси.

Водив машину Ахмед. За уявленнями, які панують на Заході, він був іще зовсім жовторотим хлоп'ям — йому тільки-но сповнилось сімнадцять, але вже протягом трьох років він брав участь у нещадній партизанській війні в Алжирі. Він бачив полонених, котрих французи з Іноземного Легіону жорстоко катували, доки бідолахи не конали в жахливих муках, і все це дещо передчасно постарило його. Як бувало, досвідченого бійця його призначили командиром невеличкого загону, що перевозив «контрабанду». Він був іще молодий, зовсім молодий, і почуття страху було невідоме й незрозуміле йому. Тому Ахмеда вважали найбільш придатною людиною для виконання завдань, що потребували беззавітної відваги: зіткнувшись із переважачими силами противника, боєць мусив битися, поки живий,

намагаючись знищити якнайбільше ворогів.

Зрушивши з місця, грузовик застрибав по вибоїнах, відшукуючи в пісках часом зовсім занесену дорогу.

Опріч Ахмеда в машині були чоловік і жінка. Чоловік був уже досить похилого віку, звали його Салах. Він мав звичку голитися раз на місяць, і в такі дні обличчя його було таке червоне, наче з нього здерли шкіру. Решту часу сива щетина надавала йому похмурого виразу. Відважному Ахмедові дали в помічники цього старого лиса, аби хтось урівноважував юнакову запальність, до того ж старий так пристрасно, так глибоко ненавидів французів, що його відданість справі не викликала анінайменшого сумніву. Про нього з певністю можна було сказати — така людина витримає найжахливіші тортури і слова не вимовить.

Дівчині було п'ятнадцять років. Її звали Захра, що по-арабськи означає «квітка». Їй доручили перевозити зброю, щоб звільнити від цієї роботи чоловіка, — адже чоловіки потрібні на фронті. До того ж дівчина була прекрасним бійцем. Прудконога, спритна, вміла в темряві прокрастися куди завгодно, роздягшись догола й намастивши тіло олією. Заскочивши ворога зненацька, перерізала йому горлянку. Вміла влучно кидати гранати. Якщо не поціляла з першого разу, сміливо наближалася до ворога вдруге й домагалася свого.

Ахмед вів машину. Захра сиділа поруч нього, та він не звертав на неї уваги. Салах примостився в кузові. Здавалося, цілком байдужий до спеки, він вряди-годи оглядав краєвид, що пропливав перед ним, користуючись при цьому старим біноклем, який колись, мабуть, висів на шиї в молоденького лейтенанта роммелівської армії.

Салах був фаталіст. Досі тим, хто перевозив зброю, надзвичайно таланило; і саме тому старий був глибоко переконаний, що колись-таки ця справа погано закінчиться. Він, звісно, розумів, що це хитромудрий задум — перевозити зброю на одному єдиному грузовику. Не так-то вже й легко виявити машину в величезній пустелі, якій, здавалось, і краю немає, коли можна було рухатися цілий день і не бачити жодної живої істоти, нічого, крім одноманітної піщаної рівнини. Той, хто не бував у пустелі, дивується, коли кажуть, що тиша може довести людину до божевілля. А тут іще й спека понад п'ятдесят градусів, коли тільки ніч приносить рятівну прохолоду, і оця клята пилюга, що проникає всюди, куди тільки можна! Навіть ці троє, що народились і вирости в Африці, зле почували себе в пустелі. Та що про це говорити. Така вже, мабуть, незбагненна воля аллаха.

Раптом Салах здригнувся. Літак. Маленький, старий, неповороткий моноплан дово-

енного зразка вигулькнув з-за обрїю й одразу опинився над грузовиком. Та крізь югу, що здіймалася над рівниною, годі було щось розгледіти. Літак зробив кілька кругів і перейшов у піке.

Салах вистрілів. Добре, що не бачив сповненої презирства посмішки пілота.

Двоє, що сиділи в кабіні, спершу через гуркіт мотора нічого не чули. Та коли Салах забарабанив прикладом рушниці по дахові кабіні, Ахмед зупинив машину. Він устиг лише помітити, що літак хутко віддалився, тримаючи курс на північ.

— У них немає бомбардувальників ані в Габесі, ані в Гафсі, — мовив Ахмед. — Немає їх і на туніських базах. З Алжіру їх сюди та кож не посилатимуть.

— В цьому й потреби немає, — відказав Салах. — Досить вислати звичайний собі патруль. Нащо їм знищувати нас прямим попаданням? Адже тоді весь вантаж злетить у повітря. Їм треба доказів.

— Ідьмо далі, — озвалася Захра.

— Якщо ми піддамо газу, то, можливо, пощастить проскочити повз патруль з Ремеди, — замислено проказав Салах. Ахмед швидко повів машину вперед.

Надвечір знову з'явився той самий літак. Салах приготувався стріляти. Тим часом літак спікірував просто на грузовик.

Молодий солдат присунув до борта моноплана кулемет і заходився стріляти. Салах відповів йому, проте у літак не поцілів. Втім, і солдат ні в кого не попав, тільки лиховісне шипіння сповістило про те, що пробито камеру на задньому колесі. Грузовик рвучко похилився набік, та Ахмедові якось пощастило зупинити його на цій жахливій дорозі, не виваливши у пісок дорогоцінний вантаж.

Щойно грузовик став, як Ахмед прилаштував на ньому кулемет і дав довгу чергу по літаку. Проте там, нагорі, певне, не мали наміру змагатись із стаціонарним кулеметом, і повітряний розвідник, знов узявши курс на північ, зник у вечірньому небі.

— Вони досягли свого, свині прокляті, — вилаявся Ахмед. — Тепер вони знають, де ми, і патруль неодмінно знайде нас, якщо ми не вислизнемо, скориставшись із темряви.

Салах ствердно кивнув головою:

— Треба їхати без світла.

— Краще вже покинути все, — розлючено відгукнувся Ахмед. Він був украй роздратований. — Втім, робити більше нічого. Будемо їхати поволі, не поспішаючи. Ось що я придумав: поки я мінятиму камеру, Захра рушить уперед. Вона візьме з собою кишеньковий ліхтарик. Відійшовши на таку відстань, звідки гуркіт нашого мотора буде ледь чутний, вона спиниться й зачекає, доки ми впораємося з колесом. Щойно ми

заведемо мотор і зрушимо з місця, вона піде далі, зберігаючи весь час ту саму відстань між нами. Присвічуючи собі ліхтариком, вона зможе рухатися вздовж колії. Тільки пам'ятай,— звернувся він до дівчини,— якщо хоч трохи збочиш, загубиш дорогу й загинеш без ніякої користі для справи. Ми не зупинимось й не шукатимемо тебе. Коли почувеш, що французи десь поблизу, або побачиш світло їхніх ракет, насунеш на рефлектор кишенькового ліхтарика червоне скло й сигналізуватимеш, аж доки Салах не відповість тобі. Він ітимає попереду грузовика, а я без світла й, наскільки це можливо, без шуму, пошмалу вестиму машину. Якщо нам поталанить, завтра французи даремно шукатимуть нас на старому місці.

Перш ніж Ахмед устиг змінити камеру— адже він не дуже розбирався в цій справі,— зовсім стемніло. Разом з темрявою прийшла й прохолода, та становище від цього мало покращало.

Стискуючи в руці ліхтар, що ледь блимав, Салах крокував попереду машини, відшукуючи дорогу. Він пройшов кілометрів вісім чи десять, коли попереду спалахнув червоний вогник. Салах тої ж миті звелів Ахмедові зупинитися. Якийсь час вони стояли мовчки. Годі було й сподіватися на щось добре. Та все ж вони обтягли машину сіткою. Хтозна, може французький всюдихід проїде стороною, і патруль не помітить замаскованого грузовика. Про всяк випадок, вони, згідно з інструкцією, поклали під машину ящик з динамітом і протягли близько чотирьохсот метрів проводу до кам'янистого пагорка, що бовванів неподалік од них. Відтак залягли й стали чекати. Невдовзі попереду блиснуло світло фар всюдиходу, що мчав пустелею. Французи були ще далеко.

Минуло, мабуть, з півгодини, коли почувся приглушений свист. Це була Захра. Вона по власних слідах повернулася до грузовика. Всі троє лежали на пагорку, стежачи за світлом автомобільних фар. Час од часу машина зупинялася, й тоді промені потужних прожекторів починали нищпорити по піску. Французи невблаганно наближалися. Ахмед і Захра поповзли їм назустріч. Проповзши щось із кілометр, розійшлися в різні боки — одне праворуч, друге ліворуч. Незабаром обоє залягли й кожен заходився поспіхом прилаштувати ручний кулемет.

В тилу лежав Салах з важким кулеметом, позаду нього стояв грузовик. Коли французький всюдихід наблизився на відстань рушничного пострілу, Ахмед дав сигнал відкрити вогонь, й одразу ж зацокотили всі три кулемети.

Світло згасло. Кулемети замовкли. Все огорнула чорна непроглядна мла. Ахмед і Захра поповзли назад. Тепер треба було

обов'язково довідатися, скільки французів лишилося живими, якщо взагалі хтось із них уцілів. Але взнати це було майже неможливо.

Попереду в них було кілька годин напруженого чекання. Лишалось одне: лежати, причаївшись у темряві, й міркувати про те, де знаходяться зараз вороги й до чого вони вдадуться. Перемогти треба було до того, як з обрїю на пустелю поллється денне світло. Бійці знали: коли розвидниться, вони вже не зможуть швидко переправити вантаж. Французи переслідуватимуть їх, пошлють нові літаки, нових патрулів. А це означатиме скору загибель усіх трьох.

Ахмед перший повернувся до Салаха, що лежав з кулеметом на відстані чотирьохсот метрів од грузовика. Вони мовчки прислухалися до нічних шерехів.

За мить біля них, мов тїнь, прослизнула Захра. Обережно поставила на землю кулемет і почала стягати з себе одяг. Ахмед багаті разів бачив, як вона це робила при денному світлі. Але зараз, у темряві, лише невиразно вимальовувалися обриси її тіла, і його опанувало якесь дивне збентеження. Мовчки простяг їй банку з мастилом, що ним змащували зброю. Дівчина натерла тіло маслянистою рідиною, а тоді прошепотіла:

— Дай мені рушницю.— Стиснувши в руках зброю, швидко промовила: — Хочу підкрастися туди, до їхньої машини. Дай мені ще ремінь і ручну гранату.

Ахмед простяг їй ремінь. Незумисне торкнувшись слизького стегна дівчини, здригнувся. Захра сприйняла це як пестоші, посміхнулася.

Чоловіки лишилися самі. Лежали, пильно вдивляючись у темряву. Час од часу один з них заплющував очі, аби вони трохи відпочили, і тоді ще напруженіше прислухався до ночі. Ніде ані шелесне. Не відчувалося ані найлегшого повіву вітерця. Темно, ніби в старій занедбаній шахті, на глибині в тисячу метрів під землею.

Моторошну тишу зненацька розірвала кулеметна черга — чоловіки побачили спалахи. Кулі летіли звідти, де, за їхніми розрахунками, було підбито французьку машину. Незабаром стрільянина вщухла. Розлягся регіт. Там, біля французької машини, грубо, хрипко сміявся чоловік. Ахмед здригнувся від жаху. Той сміх міг означати лише одне: вороги схопили Захру. Йому і раніше доводилося бачити, як у бою вмирили жінки-солдати. Та це не справляло на нього особливого враження: така вже доля солдата, байдуже, чоловіка чи жінки. Зараз його опанувало якесь незнане досі почуття. Щось гідке, вороже торкнулося того, що потай росло і зріло в його душі, що в цю мить розгорілося яскравим полум'ям.

Гола, беззахисна дівчина загубилася у чорному мороці ночі. Може, її поранено, вона непорушно лежить на землі, і кров її струмує в пісок. Від самої думки про це у юнака затремтіли губи, очі заслало теплою вологою. «Добре, що зараз темно»,— майнуло в свідомості.

Лежали мовчки. Сміх завмер удалині. Ахмедові не сила було далі зносити темряву, свою вимушену бездіяльність, почуття гострої тривоги за життя Захри. Він прекрасно розумів, що найрозумніше зараз чекати, доки не з'ясується, куди треба йти. Безглуздо вирушати на пошук ворога туди, де ти його щойно заскочив. Адже можна бути певним, що там його не буде. Ахмед розумів: треба лежати непорушно, доки в полі зору не з'явиться те, що ти шукаєш. І все-таки він пірнув у темряву, так нечутно, що Салах майже не помітив, коли це сталося. Зігнувшись, він попрямував туди, де, за його розрахунками, мав стояти французький автомобіль. Опинившись на відстані щось близько п'ятисот метрів од нього, Ахмед зненацька почув оглушливий вибух. Тої ж миті юнак упав долілиць.

Коли запала тиша, він знову почав прислухатися. Спалах вогню і вибух могли означити лише одне: Захра досягла мети. Звичайно, це вона жбурнула гранату. Значить, жива. Хвиля раптової радості захлеснула хлопця. Повернувшись обличчям до місця вибуху, він посміхнувся. Удалині виблискували маленькі вогники. «Вони горітимуть ще довго,— подумав Ахмед,— або, навпаки, скоро згаснуть, залежно від того, чи багато в машині бензину».

Час від часу звідти долинали різкі виляски: то злітали в повітря гранати, що вціліли після вибуху.

Ахмед квапливо повернувся назад до Салаха й ліг поруч нього на пісок. Він чекав повернення дівчини, безнастанно повторюючи в думці: «Ось тут лежить молодий боєць Ахмед і чекає свою подругу». Однак дівчина все не поверталась. Невдовзі знову розлігся той самий пронизливий регіт. Один за одним залунали постріли.

Салах схопив Ахмеда за руку. Старий дивувався. Можна радіти з того, що ворог корчиться від болю, але не глумитися з нього. Якщо ворог виявився боягузом, досить лише зневажливо зниззати плечима.

Захра не поверталась.

Решту ночі чоловіки пролежали на піску мовчки. Поряд стояли кулемети, зловісно звисав розмотаний кінець довгого провода. Десь там, у густому мороці, причаїлися вороги. Щойно розвидниться, французи помітять їх. Тоді доведеться висадити в повітря машину і битися до останньої краплини крові, аби якнайдорожче продати своє життя. Час минав. Наближався світанок. У сіру-

ватуому передранковому мареві пустеля видавалася зовсім мертвою, збляклою. Вона відпочивала, неосяжна, втомлена, схожа на порізане зморшками обличчя старого гульвіси.

Унизу, край дороги, миготіли силуети двох арабів біля грузовика, обтягнутого маскувальними сітками. Трохи далі в небо здіймався стовпчик чорного диму, наче із стародавнього жертвника.

Навколо панувала глибока тиша.

Салах видобув свій старезний бінокль і мовчки простягнув його Ахмедові.

Починало світати. Напруживши до краю зір, юнак, нарешті, побачив те, що шукав. Далеко на пагорку непорушно лежало зазмагле голе дівоче тіло.

Ахмед метнув оком на Салаха і, посміхнувшись, прошепотів:

— Ну що ж, я піду.

Худорлявий юнак з великими карими очима і буйним чорним волоссям поповз по піску, звиваючись, мов живий вугор на розжареній сковорідці.

Кожний ледь помітний горбик він використовував як укриття і повз наполегливо уперед, напружено вдивляючись удалину.

Старий тим часом невтомно дивився у свій бінокль, ладен першої-ліпшої миті прийти на поміч молодому командирові, який готувався напасти на французів, що перебували десь там попереду. Ахмед плазом рухався по піску щось із півгодини. В його серці кипіла така шалена зненависть до ворога, якої він ще не відчував, мабуть, ніколи.

Зненацька гримнув поодинокий постріл. Не почувши свисту, Ахмед вирішив, що то стріляли в когось іншого.

«Нехай їм відповідає Салах»,— майнуло в думці. Його, Ахмеда, зараз нічого не може відвернути од визначеної мети: за всяку ціну він мусять дістатися до невеличкого пагорка, туди, де лежить його подруга.

Обриси її тіла ставали дедалі чіткішими в міру того, як міцнішало ранкове світло.

Ахмед довго повз по піску, пильно вдивляючись у сутінь. Юнак міркував над тим, як краще розправитись з французами, яких він захопить у полон. Не слід вбивати їх у бою! Він їх лише поранить. А тоді просто пошматує негідників, саме так, власними руками шматуватиме тих, з чиєї вини тіло його подруги нерухомо розпростерлося на верхівці пагорка.

Зараз він не думав про звільнення свого народу. Високі ідеали, що спонукали його взяти участь у війні, раптом втратили сенс. В ці хвилини, коли Ахмед просувався вперед, готуючись до смертельної сутички з ворогом, боротьба з ним несподівано набула для нього іншого, особистого значення.

Коли він був за якихось сто метрів од

Захри, над його головою зненацька задзижчали кулі. Юнак блискавично простягся до лілиць за пласким каменем і завмер, тримаючи пальця на спусковому гачку.

Довкола простяглася страхітливо однамітна пустеля. Тільки де-не-де стриміли невисокі гробки.

Пісок подекуди яскрів у промінні сонця, яке тим часом підбилося вже досить високо.

Пролунало кілька пострілів. Цього разу кулі полетіли в зовсім іншому напрямі.

Ахмед почав нервувати. Він не розумів становища. Його, певне, затягли в пастку. Може, саме зараз головний загін французів розпочав обхідний маневр, аби захопити грузовик із зброєю. Невже його, Ахмеда, ошукали?

Він знову поповз до дівчини. Невдовзі опинився поруч. Захра була прекрасна. Її засмагле тіло лежало на золотавому піску і, здавалося, було обкачане в цукрі — пісок щільно прилип до шкіри, змащеної мастиком. Ніжно і обережно юнак торкнувся розпростертого тіла; воно було ще тепле. Ахмедові було байдуже до всього, що станеться, він ні про що не хотів думати. Випростався на весь зріст, відтак знову схилився над дівчиною, підняв її. Сумніву не було: вона дихала. На лобі в Захри зяяла рана, глибока, але не від кулі. Щось інше, можливо, осколок поранив її, коли французька машина злетіла в повітря. Але головне — вона була жива. Хіба то не чудо?

Знову заляскали постріли. Ахмед хутко поклав дівчину і впав долілиць. Його проймала дрож, дрібно цокотіли зуби. Ото ще йолоп! Мало не наразив Захру на небезпеку. Треба зараз же виявити ворога.

Ахмед поповз далі у напрямі пострілів. Видержись на верхівку пагорка, огледівся: метрів за сім од нього сидів ворожий солдат.

Із якимсь моторошним спокоєм юнак спрямував дуло автомата в голову француза. Ще мить — і від цієї голови нічого не залишиться.

Ахмед посміхнувся. На одного менше буде.

Раптом він випустив зброю. Усвідомив, що не може вистрілити. Не може вбити людину, ба навіть ворога, коли все його єство проймає невимовна радість від того, що Захра жива.

Ні, він його не вб'є! Молодий араб прошепотів французькою мовою:

— Руки вгору!

Француз не виконав наказу. Він тільки обернувся до Ахмеда, і юнак побачив молоді, зовсім збожеволілі очі. Син селянина з Бордо не витримав жахливих подій мину-

лої ночі. Він один залишився живий і тепер сидів на піску й посміхався до свого ворога.

Ахмед зрозумів усе: й отой дивний сміх, і безладну стрілянину. Забравши у юнака автомат, він узяв його за руку і повів за собою. Удвох вони понесли дівчину до грузовика, біля якого на них чекав Салах.

— Для чого ти привів його? — спитав той. — Щоб я перерізав йому горлянку?

— Це мій полонений, — відповів Ахмед. — Коли ми дістанемося до наших гір, ти поїдеш далі з моєю подругою, а я відведу його назад. — І зняковіло додав: — Розумієш, це тому, що Захра жива.

Полуденна спека стала нестерпною.

Старий вуличний писар, що писав листи неписьменним, вже закривав свою конторку, а мідник, чия майстерня була навпроти, показував знаками, що підручні можуть спускати жалюзі на вікнах. М'ясник вже затяг всередину крамниці червоне, обліплене мухами м'ясо, а продавець води затиснувся в закамарок у стіні, де було хоч трошки тіні. Він уможувався, щоб передрімати спеку. У вузькому завулкові зникли галасливі дітлахи, і коли б не дзижчання мух, то, певно, було б чути, як на розі спустілої вулиці човгає ногами жабрак. Він був сліпий і пересувався обережно, щоб не збити об каміння порепані ноги.

Сонце стояло в зеніті, і між вибілених вапном будинків не було затінку — навіть шолудива бездомна кішка не мала де схватись. Певно, тому вона з докором подивилась на продавця води, коли, прокравшись вулицею, побачила, що той зайняв її місце.

Раптом тишу було порушено.

З усіх боків під'їжджали машини. Вищали гальма, чувся брязкіт зброї. Один вілліс незграбно в'їхав у провулок і спинився перед будинком мідника. З машини вискочили четверо французьких парашутистів. Двоє стали перед майстернею з автоматами наготові. Продавець води вистромив був голову, та одразу ж затиснувся іще глибше в свій закамарок. Кішка, підстрибуючи, зникла за рогом.

Двоє інших солдатів з грюкотом зірвали виконницю на будинкові мідника. Почувся голос господаря, за мить його вишпурнули геть із хати,— хвалити бога, що примудрився за щось ухопитись. Став на рівні, позчищав із себе порох. Мідник був худорлявий чоловіча з чорною бородою й запалими очима, які надавали йому хитрого й трохи похмурого виразу.

Солдат, із тих що лишалися в завулку, зробив автоматом знак, щоб мідник сідав у машину. Той скорився. З-поза будинку долинала французька мова, розітнувся постріл.

Раптом почувся крик:

— Вона в наших руках, чорт забирай! Спіймали нарешті!

Наступної хвилини на вулиці з'явилися двоє парашутистів, що допіру увірвалися в будинок. Вони вели молоду струнку дівчину в сорочці кольору хакі. Один із солдатів вишкірив зуби до товаришів:

— Лейтенант, звісно, мав рацію. Вона хотіла просковзнути крізь задні двері, на суцідове подвір'я. Та нема дурних — наші вже пильнували її. Отже маємо на взвод мільйон франків. Це ж бо справжній товар. Неабихто — сама мадам Д'їла.

Вишукана ввічливість, із якою було вимовлене слово «мадам», звучала відвертим глумом.

Дівчині й мідникові наказали сісти на задне сидіння. Двоє солдатів сіли обабіч, навівши на затриманих автомати. Вілліс хутко зник за рогом у хмарі куряви.

У завулку знову залягла полуднева тиша.

Д'їла була гарна на вроду. Всі арабські дівчата гарні замолоду. Була струнка, під брунатною шкірою вгадувалися пружні м'язи. Опукле чоло ледь прикрите чорним волоссям, коротко підстриженим, мов у юнака. Риси обличчя тонкі, наче вирізьблені, ніс з ледь помітною горбинкою. Повні свіжі губи говорили про чуттєвість і цнотливість вдачі.

Коли дівчину ввели до лейтенанта, вона, здавалося, нітрохи не збентежилась, лише ніздрі ледь помітно затремтіли. Руки її було скручено за спиною, наручники міцно стискали зап'ястя; пальці геть побіліли й заціпеніли. Ними годі було й поворушити. Вік лейтенанта важко було визначити: може, двадцять, а може, й усі тридцять. Чор-

не волосся підстрижене мало не під машинку. Вдягнений був у вкритий жовтувато-коричневими плямами просторий полотняний комбінезон парашутних військ. На комбінезоні не було жодних відзнак, крім двох маленьких крилатих парашутиків.

Гордовито піднісши голову, дівчина сковзнула по лейтенантові поглядом, сповненим зневаги. Коли її вштовхнули до його кабінету, офіцер звівся з-за столу. Лейтенант справляв враження дуже високого на зріст, бо був страшенно худорлявий.

— Сідайте,— мовив він до дівчини. Д'їла стояла непорушно.

— Облиште цю комедію. Адже ви розумієте французьку мову, мадмуазель Д'їло. Дівчина щось відповіла по-арабськи.

Лейтенант знизав плечима і сів у крісло. Натиснув кнопку на письмовому столі. З'явився солдат.

— Принеси мені чогось попоїсти,— звелів лейтенант,— і склянку лимонаду, але не дуже холодного.

— Слухаю, пане лейтенант.

За кілька хвилин солдат приніс їжу. Впоравшись із цим, лейтенант почав переглядати папери.

Він жодного разу не зиркнув на дівчину, яка стояла метрів за два від нього. Коли папери були переглянуті, він висунув шухляду письмового столу і витяг звідти книгу. Пересунув крісло таким чином, щоб мати змогу покласти ноги на стіл, і взявся читати.

День схилявся до вечора. В кімнаті стояла нестерпна задуха — вентилятор було вимкнено. Лейтенант курив безперестанку, і хмари диму мляво коливалися у повітрі.

О пів на восьму дівчина впала.

Лейтенант схилювався й оглянув її.

Знову натиснув кнопку. Як і перше, за мить увійшов солдат.

— Забери тарілки і принеси мені чогось випити. До речі, вилий цебро води на дівчину.

— В неї попухли руки, пане лейтенант.

— Чудово, звільни їй трохи наручники.

Від холодної води дівчина опритомніла й сіла на підлогу.

— Хіба вам не краще сісти на стілець?— промовив лейтенант,— адже підлога така брудна.

Д'їла змусила себе підвестись і сісти на вказане місце.

— Облиште це самокатування,— вів далі лейтенант.—Адже нам добре відомо, хто ви. Французьку мову знаєте, мабуть, краще за мене. Адже ви вчилися в Сорбонні, про яку мені годі й мріяти. Я сподівався, що ви розумний гравець і зрозумієте, що ваші карти нічого не варті — їх можна спокійнісінько викинути на смітник. Та ви, здається, не в силі збагнути цього. Доведеть-

ся пояснити. У вас на руках зараз немає жодного козиря. Мені доручено отримати від вас деякі відомості. Я честолюбна молода людина, отже, я їх отримую. В цьому не може бути жодного сумніву. Коли буде на те ваша ласка, я негайно вдамся до найнеприємніших засобів. Чи полюбляєте ви щурів? Ні? Уявіть собі, я був певен цього. І мені, здається, вже пощастило виявити ваше вразливе місце. Це ваші ніздрі. Так, так, саме ніздрі. Вони видають вас. Вони тремтять у вас, наче вуха слона, коли ця тварина має намір уколошкати когось. Перепрошую за це не досить вишукане порівняння. У нас на кухні працює один старий сенегалець. Він хворів на віспу. Може трапитись, що я покличу його сюди, аби він мав нагоду поцілувати ваші чарівні ніздрі. Отже, скільки часу ви провели в тому будинкові?

Д'їла мовчала.

Лейтенант зітхнув.

— Мене мають за ввічливу, добре виховану людину, тож я волів би за всяку ціну уникнути неприємностей. Якщо когось мають розстріляти, мені більше подобається, коли в нього здоровий і охайний вигляд. Адже ніколи не знаєш заздалегідь, як повернеться процес і який відгомін він викличе. Якщо ви станете перед судом, то матимете прокурора, суддю, захисника і таке інше. Інколи у нас вдаються і до цього, коли справа не певна. А ваша справа належить якраз до найпевніших. Вас розстріляють, як пити дати. Про це можете не турбуватись. То чом же не зробити з цього приємність для нас обох, та ще за такої спеки? Жажлива спека в цій країні. Отже, скільки часу ви пробули в тому будинкові?

Д'їла навіть не глянула на лейтенанта.

Офіцер відкинувся на спинку стільця.

— Я накажу вам стояти, аж доки не впадете, а коли зведетесь, я знову примушу вас стояти. Ви повинні відповісти на моє запитання. А коли ми впораємося з ним, то перейдемо до другого, третього, четвертого, стонадцятого запитання! Мусите ж ви, зрештою, взяти до тями, куди потрапили! Ви ж повинні бути розумною жінкою, якщо керували жіночим рухом.

Лейтенант знову зиркнув на Д'їлу. Потім заплющив очі, потер їх кінчиками пальців. Знову вмовстив ноги на письмовому столі і поринув у читання.

Близько десятої йому принесли вечерю й міцної кави. Під час їжі він роздивлявся якийсь пошарпаний ілюстрований журнал. Повечерявши, знову взявся до читання.

Д'їла помалу почала куняти, похитуючи головою. Офіцер подзвонив — знову зайшов вартовий.

— Капрале, наша дама ось-ось засне. Що маємо робити?

— Хіба вас треба вчити, пане лейтенант? — вишкірився молодик у посмішці.

Офіцер поринув у роздум.

— Авжеж, у мене є засоби, — замислено промовив він. — Та хіба ж конче потрібно вдаватися до них? Чи не ліпше було б, якби ви самі відповіли, мадмуазель? Скільки часу ви перебували в тому будинкові? Чудово, капрале. Дама воліє грати в мовчанку. Струсони її гарненько, щойно вона почне куняти.

Протягом наступних двох годин капрал струшував дівчину разів із десять. Зрештою лейтенант сказав:

— Ви вільні, капрале.

Звертаючись до дівчини, яка зовсім схилилася до столу, він промовив:

— Не думайте, що мені незрозуміла ваша тактика. Ви хочете виграти час. Гарязд. Блискуча ідея. Але далі так не піде. Зараз я вам перелічу, які саме засоби впливу є в моєму розпорядженні.

— Варвар, — ледь чутно прошепотіла Д'їла.

— Чудово. Я варвар, але ви також. Під час війни ми всі стаємо варварами. Навіть коли у відпустці насолоджуємося, слухаючи Шопена. Якби вам пощастило захопити мене в полон, ваші люди враз заходилися б пиляти мене на шматки, та й робили б це досить повільно. Та, хвалити бога, не я потрапив у полон, а ви.

Лейтенант знову подзвонив.

— Принесіть Жака.

За кілька хвилин вартовий повернувся. В руках у нього була клітка, запнута чорною шматиною. Він, не приховуючи огиди, поставив її перед лейтенантом і зараз же вийшов, тільки-но офіцер рухом руки відпустив його. Лейтенант скинув покривало. В клітці був щур. Опинившись на світлі, він метнувся по клітці, а тоді вмовстився у кутку і темними булькатими очима втупився у дівчину.

— Можу відрекомендувати вам Жака. У всьому Алжирі зараз не знайдеться голоднішого щура. Щойно ми згадували про те, що сталося б зі мною, коли б я потрапив до вас у полон. Зараз звернімося до вас. Бачте, як я вже казав, Жак страшенно зголоднів. А тепер уявіть собі, як тут — гляньте-но — прилаштовано гачок, який притримує невеличку заслінку. А тут у нас стержень, яким дно клітки трохи піднімається, щоб Жак міг дотягтися, куди потрібно. Перш за все він прогризе манюсінку дірочку у вашому одязі. А далі... даруйте мені одвертість, мадмуазель Сорбонно... далі Жак хутко візьметься за вас...

Д'їла заплющила очі.

— Це вам не допоможе, — продовжував лейтенант, глянувши на неї, — ви втратите

свідомість, і це тільки полегшить нам роботу. А біль, що його ви відчуєте, тільки-но Жак візьметься гризти, враз приведе вас до тями... Коли Жак вгамує голод, вас огляне лікар. Мине днів зо два, і ви оговтаєтесь. Жака ви більш не побачите. Натомість підшукаємо щось інше. Фантазії в нас не забракне. Ми воліємо не набридати людині повтореннями — намагаємось урізноманітнити засоби впливу. Маємо неабиякий хист у цій галузі. Можемо почастивати вас електрошоком. Від струму судомить м'язи, і це викликає жахливий біль. До речі, в мене з'явилась блискуча ідея: перш ніж Жак почне ласувати, можна дозволити кільком сенегальцям побавитися з вами. Хіба ж хлопці не заслуговують на таку втіху? Це заощадить їм по п'ятсот франків на будинкові розпусти, або ж дасть можливість одвідати його двічі на цьому тижневі. Отже, скільки часу ви перебували у мідника?

Д'їла мовчки дивилась на нього, розтуливши рота. Очі її були широко розплющені, ніздрі тріпотіли, вся постать відбивала жах.

Офіцер задоволено відкинувся на спинку крісла. Дякувати богові, вона злякалась! Нарешті! Йому вперше доводилося допитувати жінку. Досі цього не траплялося в їхньому відділі.

— Беручи до уваги, що ви залюбки зволікали б час, я гадаю, краще буде оминати приємну зустріч з кольоровими солдатами і перейти просто до Жака.

Знову дзвінок. На порозі виріс вартовий.

— От що, Дюпоне...

— Слухаю, пане лейтенант.

— Приведіть трьох солдатів.

— Слухаю.

Д'їла підвелася з стільця. Лейтенант нашішкувато глянув на неї.

— Вам нема куди тікати, мовив він.— У коридорі сидять двоє солдатів, і я вас не застрелю під час втечі.

Увійшов Дюпон з трьома солдатами.

— Киньте її на підлогу і підготуйте до щурячої забавки.

Солдати схопили дівчину, повалили на підлогу. Вона пручалася, та її враз стиснули, наче обценьками; мляво повиснувши в дужих солдатських руках, вона дозволила робити з нею, що їм забагнеться.

До підлоги було прилаштовано залізні кільця. Солдати зняли з Д'їли наручники і прив'язали руки і ноги дівчини до чотирьох кілець.

Д'їла заплющила очі.

— Тримай воду напоготові, Дюпоне,— почула вона голос лейтенанта.— Ми мусимо бути впевнені, що мадмуазель відчуває, як зубки Жака шматуватимуть її тіло.

Солдат став над дівчиною з відром. Лейтенант узяв клітку, в якій несамовито метушився щур, б'ючи голим лускатим хвостом по металевому прутті із звуком, що трохи скидався на дзвін струн мандоліни.

В кімнаті залягла тиша. Солдати стояли, пороззявлявши роти, й важко дихали. Офіцер поволі наблизився до дівчини. Вона марно силкувалась вирватись, не відводячи од клітки своїх красивих чорних очей.

Лейтенант притиснув клітку до її тіла. Чулось, як щур вовтузиться в клітці. Тварина була збуджена.

— Я вагітна,— прошепотіла Д'їла.

Лейтенант мимоволі здригнувся, але вмить опанував себе і, проковтнувши слину, стиха відказав;

— Якщо ви й справді така героїня, то я приготую для вас ще одного щура.

Він одкинув гачок.

Дно клітки піднялося, підштовхуючи щура. Передніми лапками тварина вже дряпала одяг.

Дівчина скрикнула. Це був несамовитий зойк людини, що перебуває в страшній небезпеці. Від того зойку волосся солдатам стало сторч. Офіцер закрити заслінку і жбурнув клітку в куток.

Піт юшив йому по лобі. Полотняний комбінезон геть вкрився темними плямами поту і подекуди поприлипав до тіла. Лейтенант удавав, що цілком володіє собою, але голос йому тремтів, коли він зловісно-ласкавим тоном звернувся до капрала:

— Може, краще було б поки що заткнути мадмуазель рота кляпом?

— Я говоритиму, вже говоритиму,— застогнала Д'їла і зайшлася риданнями.

Лейтенант зробив солдатам знак розв'язати дівчину. Її перетягли ближче до шкіряного дивана, що стояв у кутку, і вилили на голову води.

Д'їлу бив дроз; час од часу тіло її зводило судорога.

Солдати вийшли з кімнати. Лейтенант витяг з кишені портсигар і, ступивши до дівчини, простяг їй сигарету. Але руки в неї надто тремтіли, годі було й думати втримати сигарету. Він закурив сам і встромив запалену сигарету їй у рот. Д'їла глибоко затягнулась, і на обличчі в неї відбився ледь помітний вираз вдячності.

Лейтенант повернувся до письмового столу. Сів, запалив і собі. Мовчки дивився на дівчину, яка остаточно знесиліла.

— Якщо жінки вважають за можливе втручатися в чоловічі війни,— стиха заговорив згодом,— ми не маємо права поблажливо ставитись до них. Я не знаю, скільки

французських солдатів ви вже встигли занепасти,— адже ви, без сумніву, неабияк розумієтесь на цій справі. Та це мене не обходить. Мені доручено здобути відомості про ворога, і я доможусь свого, дарма, що ви жінка. Отже, скільки часу ви перебували в тому будинкові?

— Чотирнадцять днів.

— Чи знали господарі, хто ви така?

— Ні.

— Ви брешете. Та я дарую це заради вашої мужності. Нехай це піде на користь мідникові. З якою метою ви прибули до цього міста?

— Мені було доручено організувати повстання.

— Де містяться ваші склади?

Дітла глянула на лейтенанта. Щур вовтузився в клітці. Дівчина зволікала з відповіддю. Раптом здригнулася, зітхнула, знову глянула на офіцера. Погляд її свідчив про те, що цієї хвилини вона остаточно втрачає повагу до себе.

— На Гончарній вулиці. Там є чоловік на ім'я Ахмед. А втім, може зараз вони кудись перебралися.

— Цього вони не могли зробити. Вихід з того району суворо заборонений. Хто був у вас за зв'язкового?

— Ахмед.

— Іще хто?

— Більш нікого.

— Це теж брехня. Та байдуже. Ми примусимо Ахмеда заговорити. Якщо не пощастить — звернемось знову-таки до вас.

Лейтенант викликав вартового.

— Подбай, щоб дівчину добре нагодували й поклали спати,— наказав він.— Потурбуйся, щоб її не будили вдосвіта. Вона зазлужила на відпочинок.

Коли дівчину виводили, він підвівся й легко вклонився їй. Але Дітла не звернула уваги на це. Де й поділася її легка, пружна хода? Йшла зігнувшись, скулившись, човгаючи ногами по підлозі.

Лейтенантові спала на думку троянда, яку він бачив колись. Геть розтоптана, із зламанним стеблом, зібгане листя мляво звисало додолу.

Він знову викликав солдата і простяг йому папірця, на якому було занотовано свідчення Дітли.

— Простеж, щоб капітан негайно отримав це,— наказав він.— Важливі відомості.

Коли кроки замерли у коридорі, лейтенант схилився над письмовим столом, обхопивши руками голову. Сльози струміли йому по обличчю, падали на папери. Та він не помічав цього. Вирвав із блокнота аркуш, написав кілька слів.

Висунув верхню праву шухляду письмового столу. Якусь мить затримав руку на

холодному металі пістолета. Тоді вистрілив у скроню.

На аркуші стояло:

«Пане полковнику. Я більш не можу».

Щур шкрібся у клітці...

Сержант іноземного легіону, який стояв у барі коло самої стойки, мав стомлений вигляд. На худорлявому обличчі навіть крізь засмаглу шкіру проступали синці під очима. Це був уродливий хлопець з правильними рисами і трохи випнутим підборіддям. Разом із блакитними очима, які зоріли з-під білявих брів, це свідчило про впертість вдачі. Коли ж до цього додати, що був він атлетичної будови при зрості біля ста сімдесяти сантиметрів, а добре розвинуті стегна солдата наводили на думку, що він неабияк танцював самбу, то не дивно, що не одній дівчині від нього паморочилось у голові.

Дружина власника бару, родом із Індокитаю, щойно подала йому кухоль холодного пива, і він, іще не покуштувавши, заздалегідь, здавалося, смакував ним, відчувачи насолоду від легенького повіту вітерця над головою. Сержант залюбки відвідував цей бар, тому що власник його був старим легіонером і в них було чимало спільних знайомих. Після десятирічного перебування в Індокитаї той не відновив договору, разом із дружиною переїхав до Орана і відкрив оцей бар.

Солдати приходили сюди вихилити чарку, згаяти час і трохи розважитися, не вдаючись, проте, до бешкетів. Крім випивки і розваг їм було байдуже до всього. Вихиляючи пляшку за пляшкою, вони поступово доходили до стану цілковитого отупіння. Тоді чалапали нагору, де були ліжка, що в

них завжди можна було відіспатись. Наступного ранку прокидалися з обважнілими головами й бридким присмаком у роті; перш ніж повернутися до казарми, пили міцний чай без цукру.

П'єр саме готувався розпочати цей тур. Він криво посміхнувся хазяйці, коли та поставила перед ним першу пляшку чудового холодного датського пива, співчутливо глянувши при цьому на хлопця. Вона вже не раз розмовляла з чоловіком, що, мовляв, не слід дозволяти солдатам пиячити до нестями. Це могло призвести до конфлікту з поліцією.

П'єр зробив перший ковток. Біля входу почувся шурхіт. Завіса, зроблена із скляного намиста, розсунулась, і до бару увійшла дівчина. Вона виглядала досить пристойно. Біла блуза вільно спадала на вузьку полотняну спідницю, яка щільно облягала її струнке тіло. Чорне волосся коротко підстрижене, обличчя засмагле — дівчина, певне, не вживала косметики, oprіч губної помади. Хода в неї була пружна, груди злегка коливалися під блузою. Коли сідала на табурет, одна сандалія спала на підлогу. Дівчина не звернула на це жодної уваги.

Гарсон Поль вийшов із підсобного приміщення. На ходу натягаючи білу куртку, ввічливо запитав:

— Чого зволите, мадмуазель?

— Будь ласка, пива.

— Бажаєте холодного?

— Так, прошу.

— Місцевого, датського чи голландського?

П'єр заплющив очі. Який красивий голос, як гарно вона розмовляє! Заради самого тільки голосу можна позалицятися до неї. Розплющивши очі, він заходився уважно оглядати дівчину, роздягаючи її в думках. Боса нога вільно звисала з високого табурета, лінія стегна була напрочуд гарною. Мабуть, приємно було б попестити її. Він ковтнув пива, випростався, відшукав у кишені пачку сигарет. Витяг одну, неквапно підніс собі до вуст.

Подумавши трохи, запропонував сигарету дівчині. Йому здалося, що його слова: «Чи не хочете закурити?» — прозвучали якось неприродно і надто гостро. «Наче спитав — чи не хочеш переспати зі мною?» — подумав він.

Дівчина зиркнула на нього своїми чорними очима і перевела погляд на простягнені сигарети. Посміхнулась.

— Вдячна, пане генерал.

П'єр вишкірив зуби:

— Маршал, з вашого дозволу, маршал Сахари.

В останніх словах відчулася гіркота, та солдат опанував себе і вів далі з байдужим виглядом:

— Вип'ємо за здоров'я людини, що винайшла пиво?

— З охотою.

Деякий час вони сиділи мовчки, дивлячись просто перед себе. Пляшки правили їм за дзеркало, і вони змогли непогано розгледіти одне одного. Зненацька очі їх зустрілися на одній і тій самій пляшці, вони разом посміхнулися й одвели погляди.

— Сьогодні пече,— сказав П'єр.

— Просто жахливо. Якщо не купатись, то можна розплавитись.

— Авжеж,— підтвердив П'єр і подумав: «Де ж я отак спохвату дістану плавки?»

— Ви мешкаєте в місті? — спитав він.

— Ні. У Бель-Абесі. Я приїжджаю сюди раз на тиждень, щоб побачити нормальних людей і випити холодного пива.

— А де ви купаєтесь?

— Унизу, по той бік гавані.

— Я саме мав на думці податися туди. Може, підемо разом?

На обличчі дівчини відбилосся вагання. Вона знизала плечима й сказала:

— Якщо хочете. Зараз я піду додому по купальний костюм і повернуся за півгодини.

Вона вийняла з кишеньки спідниці сто п'ятдесят франків і, не звертаючи уваги на протестуючий П'єрів жест, поклала гроші на прилавок, тоді, не оглядаючись, вийшла на залиту сонцем вулицю.

— Хто вона така? — спитав П'єр.

Гарсон наблизився до столика.

— Я й сам не знаю. Вона час од часу навідується сюди, найчастіше зранку, до полудня, а трапляється — й увечері. Завжди буває сама, з солдатами не хоче мати нічого спільного. Мовляв, воліє посидіти сама, послухати музику, подивитися на людей.

— Як на твою думку — вона прийде?

За півгодини дівчина повернулась. П'єр устиг вискочити й купити плавки, і вони провулками попрямували вниз до моря.

— Може, поїдемо автобусом? — запитав він.

— Краще пройдемо пішки.

— Як ваше ім'я?

— Зови мене просто Лілі. А тебе як звати?

— П'єр.

— Звідки ти?

— З Парижа.

— Це, мабуть, шикарне місто?

— Ще б пак!

П'єр заходився оповідати про Париж. Він цілком поринув у спогади, і це надало його розповіді красномовства, яке взагалі не було йому властиве. Він згадав про свого батька-листоношу, про матір, яка сама шила одяг двом його сестрам.

— Їй досить лише раз побачити у вітрині нову модель, і вона вже може дома пошити плаття, яке виглядатиме, наче в жур-

налі мод. А моя сестра заручена з інженером, та вона вже й зараз кирпу гне, майже ні з ким із знайомих не вітається на вулиці.

— А чого ти в легіоні?

— Хай йому біс! Адже це з кожним може трапитись. До речі, мій строк незабаром кінчається.

— Ти сержант, правда ж?

— Можеш так мене називати. Та під три чорти з усім цим!

Лілі замовкла, нишком поглядаючи на його моложаве обличчя. Їй було відомо, що означали орденські стрічки в нього на грудях. Це був воєнний хрест та медалі за Індокитаї.

Наближався полудень, і людей на пляжі було небагато. П'єр і Лілі повернулися спиною одне до одного й переодяглися, а тоді обмінялися швидкими поглядами й побігли до скелі. П'єр пропустив дівчину вперед. У білому купальному костюмі, вона мала такий апетитний вигляд, що в нього виникло бажання вкусити її за плече. Вона пірнула в воду сторч головою, він за нею. Стрибнув досить незграбно, був радий, що вона не бачила. Плавали щось із четверть години. Він плив навимашки, оббризував дівчину, силкувався пірнути під неї, але не зумів. Базікали, весело сміючись, і хлюпались у воді. Зрештою спокійними розмірними помахами попливли назад до скелі. Він видерся перший і допоміг їй вилізти з води. Плече в неї було тендітне, але мускулясте. Тоненький купальний костюм щільно облягав тіло, і рука йому трохи затремтіла. Дивлячись повз нього, дівчина збігла нагору, туди, де лежав її рушник. Він пішов слідом, запалив сигарету й сів, знічів'я спостерігаючи краплі води, що стікали йому по грудях. Лілі витерлась і лягла поряд, підстеливши рушника.

— Я теж хочу сигарету.

Він простягнув їй шойно запалену, а собі взяв другу. Ненароком зачепив мокрим пальцем кінчика сигарети, і вона запалилася криво, з одного боку.

Лілі торкнула рукою вже побілілий шрам на його правому плечі.

— Де ти доп'яв це?

— Чому дівчата завжди розпитують про такі речі? Хіба не однаково? Як на мене, нам тут непогано.

Лілі рвучко відсмикнула руку.

— Даруй.

Кинувши погляд на її зняковіле обличчя, П'єр посміхнувся:

— Це я маю просити пробачення. Розумієш, нерви в мене вкрай пошарпані. Адже ми і є оті «стомлені війною хлопці», що про них просторікують там, на батьківщині, солоденькі буржуазні газети, водночас щосили підтримуючи продажних політиканів. От

і я один із тих «мужніх синів Франції», що тільки й мріє, як би дістатися на батьківщину, на рідне гнойовище, з мізерною пенсією, аби не здохнути, і без роботи! Волоцюгам, що повертаються з Індокитаю чи Алжіру, годі й мріяти про те, щоб влаштуватися на «пристойних» фабриках. Адже саме вони, мовляв, спричиняються до заворушень серед робітників. А втім, краще розкажи мені про себе. Що ти робиш?

— Я живу у хазяйки. А сьогодні відпочиваю,— посміхнувшись, відказала Лілі, не підводячи очей.— Це зовсім нецікаво.

— Звідки ти приїхала?

— З невеличкого села неподалік од Марселя.

— Як же ти потрапила сюди?

— Звичайна пригода. Закохалася в хлопця, який забрав мене сюди, а потім покинув. Я залишилася тут. Додому нічого було їхати. Мені навіть на листи не відповідали. Адже я з порядної сім'ї, у нас семеро дітей, і жодна жінка з нашого роду не виїздила із чоловіком, не ставши з ним до шлюбу. Якщо я повернуся, це означатиме зайвий рот, доки десь не влаштуюсь. Та й поговоріть по селу. Яка і кому з того користь? Отже...— не доказавши, Лілі зробила рукою якийсь непевний рух.

Находила обідня пора, спека дедалі дужчала. Вони вирушили разом до маленького ресторану в гавані. Під час обіду жваво розмовляли, і, незважаючи на спеку, випили зайвого. Голови їм обважніли, і вони подалися до бару випити кави.

Згадавши про новий фільм з Бріджіт Бардо, вирішили піти подивитись.

Щось коло восьмої до бару зайшло двоє музик і почали грати. Раніше їх було троє. Та це було давно. Піаніст Жак повернувся на батьківщину.

Лілі і П'єр танцювали разом, виходило в них непогано. Поступово до бару потрапило чимало солдатів. Вони вилупили очі на Лілі і «роздягали» її, сьорбаючи пиво й стиха кидаючи з-понад склянок непристойні зауваження — ото, мовляв, поталанило хлопцеві! Дві повії, що їх привів із собою якийсь солдат, скося позирали на Лілі. Підчепила гарного хлопця, та й сама, ба, непогана на вроду, то й нехай скористаються з нагоди. Проте кожному й собі кортіло чогось приємного.

Наближалася дванадцята.

— Мені вже час додому,— промовила Лілі.

— Я проведу тебе.

— Ні, не треба. Я живу поблизу.

П'єр облизав губи. Йому було чомусь важко вимовити те, що мав на думці. Глянувши вгору, на вентилятор, який крутився на повну силу, він, нарешті, зважився.

— Може, зайдеш на хвилинку до мене,

перш ніж іти додому? Вип'ємо чогось. Я живу в готелі «Мінйон» отут на розі.

Сержант розплатився, і вони вийшли на вулицю. Лілі поклала руку йому на плече і, зіп'явшись навшпиньки, легенько поцілувала в губи. П'єр спробував обійняти її, та дівчина ухилилась так граціозно, що він навіть не відчув образи.

— Ти мені подобаєшся, але... іншим разом. На добраніч.

Повернулась і побігла вулицею. Він хотів наздогнати, та раптом спинився, скришивши губи у посмішці:

— До біса! Вона, певне, з пихатих. Невже обдурила? Мабуть, і досі водиться з тим хлопцем, що привіз її сюди.

Він трохи постояв коло бару. Повертатися туди не хотілось. Якщо зайде, там його одразу знімуть на глум. Не поспішаючи, почвалав вулицею. Може, зайти у бордель? Адже він бував там щотижня. Та ні, хай воно западеться! Гладкі дівчата з порожніми очима, від яких тхне потом, годинник на стінці, що видзвонює кожні п'ятнадцять хвилин, якщо не сплачено за довший час. Зараз це його аж ніяк не спокуювало. Лілі не йшла йому з очей. І якого чорта вона втекла? Оце дівчинка!

Наступної середи, після полудня, П'єр знову завернув до бару. Він сподівався зустріти Лілі і в той же час хотів, щоб її там не було. Та вона прийшла. Він одразу відчув її присутність, але заборонив собі обертатися.

Вона поклала руку йому на плече і сказала:

— Ти ще й досі гніваєшся на мене, мій солдатику?

Від злості він ладен був скинути її руку, але натомість повернув голову й глянув на неї. Лілі сміялась, але очі в неї були серйозні. Він збагнув, що припав їй до серця, і щиро, приязно посміхнувся:

— Дурниці, швидше пий пиво і ходімо купатися.

Все йшло, як і минулої середи. Але пити каву пішли до іншого місця. Сиділи у відкритому кафе, просто на тротуарі, розглядаючи людей. Теревенили про се, про те, аби лише якось обійти те незрозуміло важке, що ніби стало між ними. П'єр кілька разів глибоко зітхнув, мимоволі вражений чарівливістю своєї супутниці.

— Чи не піти нам зараз до тебе? — раптом мовила дівчина.— Випили б чогось. Розумієш, я мушу повернутися додому до дванадцятої, інакше не минути нагінки від хазяйки.

П'єр здивовано глянув на неї. Тоді посміхнувся і взяв її під руку.

Старий араб дав П'єрові ключа, вдаючи, що не помітив дівчини. Це аж ніяк не було

проявом нечемності. Навпаки — цим він підкреслював свою скромність.

Кімната була звичайна на вигляд. Найбільше місця займало велике металеве ліжко, обабіч нього лежали солом'яні циновки, замість килима. Віконниці були прихилені, крізь щілини пробивалось слабке світло, але вікна лишались відкритими. На столі лежав П'єрів планшет.

Ніяковіючи, молодий чоловік взяв сумочку із рук Лілі. Він не міг збагнути, чим викликана його раптова сором'язливість. Адже йому не вперше. Налив по склянці вина. Лілі відсунула склянку, він теж не випив...

Вони провели разом цілий вечір. Коли Лілі, нарешті, пішла, вона не дозволила проводити її.

— Люблю тебе,— мурмотів він, коли дівчина, уже вдягнена, нахилилась над ним, щоб поцілувати на прощання.

Не мовивши й словечка, вона тихенько причинила за собою двері. П'єр почув іще легенький стукіт її сандалій по кам'яних сходах і невдовзі поринув у сон. Уві сні він посміхався.

За кілька днів П'єр захворів.

Військовий лікар сказав:

— Дрібниця! Швидко позбудетесь. Але надалі раджу бути дещо розбірливішим.

Повертаючись додому, П'єр лаяв Лілі на всі заставки. Ото ще клята сука! Молода, вдає з себе мало не діву і таке інше. Певне, тьгалася з ким попадає, і ось маєте... Та й з нього гарний йолоп — закохався в якусь хвойду.

Він розреготався.

Наступної середи П'єр не пішов до міста. Тинявся по табору, безперестану гримав на солдатів, а ті не могли добрати, якого йому біса треба. Адже звичайно він був досить врівноважений.

П'єр то сумував, то в нього раптом спалахувала невимовна лють. Він уявляв собі, як Лілі потрапить йому до рук і він дасть їй доброго прочухана, відшмагає як слід, а тоді жбурне в стічний рівчак. Та за хвилину вже починав переконувати себе, що хворобу можна було підхопити і в убиральні. А можливо, її згвалтували?...

Наступної середи він знову подався до міста. Пив пиво зранку й після полудня. Коли бармену здалося, ніби сержант уже налігався по саму зав'язку, він всадив його за стіл у задній кімнаті і поставив закуску. П'єр хитнув головою, хрипким голосом вимовив: «Мерсі» і повільно, якось невпевнено, заходився їсти. Шлунок його, власне, не потребував зараз харчів, та він присилував себе, бо знав, що це для нього єдиний засіб припинити пиятику.

Була вже восьма, коли до бару раптом зайшла Лілі. Озираючись на всі боки, во-

на не поспішаючи наблизилась до стойки. Про щось стиха поспитала Поля; той низав плечима. Обличчя її набуло розчарованого вигляду. Сержант стиха замовив собі міцної кави й звернувся до хазяйки:

— Скажи Полю, нехай не говорить, що я тут.

Він поступово витверезювався.

До бару увійшло двоє цивільних. Побачивши Лілі, один з них здивовано звів брови і, ступивши ближче до неї, щось запитав. Дівчина витягла свою особисту посвідку і ще якогось папірця. Один із новоприбулих, певне, п'яний, заговорив так голосно, що чути було в усьому барі:

— Здається, трішки перебрала міру, зайшла на чужу дільницю, чи не так, моя дівчинко? Як гадаєш, що скаже твоя хазяйка, коли довідається, що ти стовбичиш тут цілісінккий вихідний і маєш додатковий заробіток? А втім, якщо бажаєш, постав мені чарочку. Що ж до решти — я не проти, щоб побалакати з тобою наодинці.

П'єр підвівся з місця. У залі запала тиша. Солдати з одвертою ворожістю дивилися на поліцейських у цивільному. Лілі пополотніла. Гарсон торкнувся руки поліцейя, котрий звертався до Лілі, і промовив:

— Пане Дюпон, а чи не краще вам було б піти додому?

Товариш теж смикнув його за рукав.

— Додому? Чого б ото я мав іти додому? Адже це мій обов'язок наглядати за такими дівчатами. Я перебуваю тут у службових справах. Чи ви хочете стати поліцаєві на заваді під час виконання його безпосередніх обов'язків? Дозвольте, мадмуазель, ваш санітарний паспорт.

П'єр обома руками затулив обличчя. Піт юшив йому по лобі й щоках. Він випростався. Коли став на порозі залу, всі погляди звернулись до нього. Лілі, яка досі невпевнено, навпомацки шукала в сумочці документа, що його від неї вимагали, немов заціпеніла. Здавалося, вона зараз упаде із стільця — мусила міцно вхопитися рукою за край прилавка.

Солдати, які раніше зустрічали П'єра разом із Лілі, застигли в чеканні скандалу. Та й ті, які їх бачили вперше, зметикували, що молоді люди не чужі одне одному.

Поліцейя теж збагнув це. Незважаючи на те, що був добре напідпитку, він угледів П'єрові ордени й зрозумів, що справа може обернутися зле. Адже в Алжирі усім було відомо, що не варт сваритися із нагородженими легіонерами.

П'єр ступив два кроки й опинився перед поліцаєм.

— З якого дива ви, пане, соромите мою наречену? — неприродно спокійно запитав він.

Почувши слово «наречена», один із сол-

датів, що сиділи за столом, вишкірив бузуби, та сусід міцно ляснув його по нозі.

— О пане лейтенант, це просто прикре непорозуміння. Я помилився, прийнявши цю даму за іншу.

Сищик ніколи й нікому не розповідав, що сталося з ним того фатального дня в барі. Він сплатив рахунок зубному лікареві й не домагався розслідування справи.

П'єр переступив через нього, обернувся і спитав:

— Може, в кого є зауваження?

Ніхто не відізвався.

Лілі принишкла в кутку. Її бив дрож.

П'єр узяв її під руку і вивів із бару.

Музиканти заграли бадьору застільну пісеньку, підхоплену десь під час мандрівки по Німеччині.

П'єр стояв на вулиці й мовчки дивився на Лілі. Дівчина стиха плакала, обличчя її не відбивало нічого, крім цілковитої безнадії та якоїсь внутрішньої спустошеності.

— Це довга й нудна історія,— зрештою заговорила вона.— Я не знала, що захворіла. Далекі, я й гадки не мала про це. Хотіла щиро розповісти тобі, ким я була, і ким стала, але ж так приємно знову відчувати себе молодою, щасливою, відчувати, що тебе знов кохають. Та ти цього не зрозумієш... А втім, я й не вимагаю. Спасибі, що вивели мене із скрутного становища.

Вона зробила несміливий рух йому назустріч, та П'єр не зрушив з місця — тільки дивився на неї. Він знав, що саме хотів запитати в неї, та слова немов застряли в свідомості, не даючи зібратися з думками. Нарешті здобувся на мову:

— Ти підеш за мене, Лілі?

Він притиснув її до себе, та дівчина плакала без угаву.

П'єр втирав їй сльози носовичком, умовляв заспокоїтись.

— Он же ж люди дивляться...

Це вплинуло.

Більш ні про що не балакали, аж доки не опинилися в його кімнаті.

— У нас багато спільного,— говорив П'єр,— більш, ніж тобі, може, здатися. Я прагну втекти від свого минулого, забути його. Тебе гнітить твоє минуле. Та ще невідомо, в кого воно брудніше. У всякому разі, твоє минуле не заплямоване кров'ю, як моє. Бачиш — я обертаюся на сентиментального йолопа. Це теж через війну. Зрештою, все це безглузда романтика. Тож посміхнися, хай йому біс! Чхати нам на всіх!

Посмішка з'явилась на її вустах, та по щоках текли сльози.

Лілі похитала головою.

— Мені любо слухати тебе, але ж ти дуже простодушний! Не знаєш, як у них ведеться. Слухай-но, я розповім тобі. Приїхали ми сюди з тим хлопцем. Щойно оселились

у готелі, як він зник невідомо куди. Виявилося, що заборгував комусь шістсот тисяч франків. Це для нього був єдиний «законний» спосіб влаштувати таку справу. Я могла або залишитися в готелі і як співучасниця відповідати за його борг — тоді мене запроторили б до їхньої страшної в'язниці. Розумієш? Адже члени муніципалітету, префект — всі вони разом є власниками акцій у будинках розпусти. Тепер мій борг уже зменшився до чотирьохсот тисяч. Це триватиме десять років, аж доки не розрахуюсь остаточно. Адже мені треба ще платити за своє утримання. Коли зістаріюся і змарнію — дістану дозвіл піти на вулицю. Але не раніше. О, це хитромудра система! Боляче навіть говорити про це.

— А де ж той хлопець?

— Звісно де: утік.

П'єр випростався на ліжкові. Лежав, втупившись поглядом у стелю.

— Ти не повинна вертатися туди.

— Але ж ти не уявляєш, як вони мстяться на дівчатах, які пробують втекти. Купорос, бритва або дешевий дім для кольорових...

П'єрові зненацька впало в око, що стеля геть потріскалась. Він мовчав. Гроші не були для нього проблемою. Він мав їх досить. Але не міг взяти до тями, щоб навколишнє життя могло бути таким осоружним, щоб скрізь панував такий розклад, така гидота. Розумів, що завжди і над ним, і над Лілі висітиме тягар... Ну, то й що з того?

Яка все це мерзота!

Він знав — якщо знайде в собі сили повстати, то забуде Лілі, як забув товаришів, у котрих колись вірив і кращих за яких вже ніколи не матиме. Згадав свого друга Еріка, його похорон в Індокитаї, згадав почуття невимовної порожнечі, яке його тоді охопило. Збагнув, що не може піти від цього нового почуття, яке заволодило ним; не може й не хоче. Не піде, навіть коли б ішлося про його власне життя. Він лишиться з Лілі. Все довкола було суцільним безглуздом. Разом вони повинні знайти якийсь шлях. В ньому промовляло якесь півсвідоме самонавіяння, надія на краще майбутнє.

— Я мушу йти,— сказала Лілі.

П'єр посміхнувся і підвівся з ліжка. Застромив руку в задню кишеню, витяг чекову книжку.

— Ми підемо разом, і я куплю собі дружину,— промовив він.

— Повісити його разом з трьома іншими, і на сьогодні досить!

Мохаммед кинув на офіцерів запитливий погляд. І хоч жоден з них і оком не змигнув, проте у кожного в душі ворухнувся острах: а чи не настала й моя черга? Та цього разу минулося.

Мохаммед неквапливо вийшов до саду. Чотири молодики стояли нагорі, на лавці, із зашморгами на шиях. Мотузи були міцно закріплені у колоді, яка простяглася від одного будинку до другого на триметровій висоті.

Мохаммед зробив знак своїм охоронцям. Вони відштовхнули лавку, а володар стояв і, мляво посміхаючись, спостерігав, як помирили четверо.

Він кинув на своїх офіцерів гострий погляд, немов бажаючи пересвідчитись, чи усвідомили вони значення того, що сталося на їх очах, і рушив назад до будинку.

Мохаммед був розумний. Він спритно користувався з протиріч, які виникали між французькими військами й алжирською вільною армією. Слушною миті він офіційно перейшов на бік французів, і вдячні французи не втручались у те, що він чинив на підвладній йому території. А Мохаммед був таки заповзятливий. Він знищував кожного, хто наважувався стати йому на шляху чи бодай несхвально поставитися до методів його правління. В нього була мета, котрій він підпорядковував усі свої вчинки: якнайбільше грошей до власної скрині. Заможних людей він запроторив до власного концентраційного табору, звинувативши їх у змові з повстанцями, і вішав їх одного за одним, коли вважав за потрібне. Його поплічники, які дечого навчилися од свого володаря, теж не марнували часу, грабуючи, коли траплялася нагода. А втім, їх він також вішав, розстрілював чи катував до смерті.

Мохаммед був справжнім деспотом. Його боялися й ненавиділи, водночас залежачи від нього. Адже його попіхачі дезертирували з алжірської Армії свободи й знали, що на них чекає, якби вони потрапили до рук колишніх товаришів.

Мохаммед був кремезний чолов'яга років під сорок. У нього було засмагле обличчя, великий ніс, довга борода; глибоко посажені очі ледь прозирали крізь складки жиру. На кожному пальці, за винятком мізинця й великого, він носив широку золоту обручку, на знак того, що мав владу над п'ятьма селами.

Обручок було п'ять — трьох пальців на лівій руці він позбувся, коли якось у його гвинтівки вирвало затвор. Мохаммеда вабило в житті саме золото: він не визнавав жодних цінностей окрім нього, не уявляв собі без нього щастя. Йому важило тільки те, що можна було захопити з собою. Мав у себе валізи, по вінця напхані щирим золотом у вигляді прикрас та давніх і сучасних монет: араби, як і французи, зневажали паперові гроші, які завжди могли знецінитись.

Мохаммед вірив тільки в золото. Його майно складалося з золота. З золота і з верблюдів.

Села, що над ними владарював Мохаммед, були занедбані і богом, і людьми; мешканці їх давно поринули в цілковиту безнадію. Палючий сороко, що долинав із неосвяжених просторів Сахари, вкривав сільські вулиці густим шаром піску; люди вже не зводили очей до неба і ходили, втупивши погляд у землю, не помічаючи нічого, крім брудних пальців на ногах.

Вони дихали ненавистю до Мохаммеда, та сила була на його боці.

І ось одного дня сталося те, що мусило статися. Проти Мохаммеда вирушив загін алжірської визвольної армії, який діяв неподалік від гір, що мріли, повіти серпанком, на тлі далекої смуги обрію.

Мохаммед послав у бій усіх, кого тільки міг; вирушив і сам.

З цього скористався Мустафа бен Шалєб.

Мустафа був молодий, йому ще не виповнилося двадцяти. Заручився був з дочкою торговця збіжжям, та Мохаммед повісив старого і накинув оком на його доньку.

Лиха доля не минула і батька Мустафи. Його шмагали батогами, аж доки він не виказав, де його чотири жінки ховали прикраси. Привласнивши їх, Мохаммед заспокоївся. Та батька Мустафи посіла хвороба. Він одмовлявся від їжі, навіть коли йому пропонували найласіші шматки. Старий поволі наближався до смерті, він наче символізував собою цей куточок світу, де життя раптом стало таким нестерпно важким, що годі було й збагнути, як то аллах міг послати на землю стільки зла.

Та син його Мустафа не скорився. Одного дня він украв у вартового, що заснув на посту, автоматичний пістолет. А сьогодні, коли селяни принишкли, замкнувшись по халупах і дослухаючись до віддаленої тріскотняви рушниць і автоматів, що раз по раз переривалась гуркотом гармат, Мустафа крадькома наблизився до будинку тирана.

Він знав, що там лишилося не більше чотирьох-п'яти солдатів.

Двоє з них, мабуть, стояли на варті, а решта відпочивали у хижці.

Мустафа підкрався до сплячих і вдарив кожного руків'ям пістолета. Вони щось замимрили спросоння, але так і не звелись на рівні. Тоді він сховався у затінку поза розлогим деревом, пильно стежачи за двома вартовими, які куняли, поглядаючи навсбіч і сердито нарікаючи, що мусять стовбичити тут, замість брати участь у загальній бійні. Мустафа зробив крок уперед і двічі натиснув на курок. Вартові упали. В посмішці юнака відбилосся здивування — адже це так просто? Чи не цьому завдячував Мохаммед своєю владою?

У дверях хижок почали з'являтися голови. Чий це родичів забито? Та боягузам легше ведеться, коли вони ні про що не питають. Люди мовчки зиркали одне на одного, на втопану глиняну долівку двору, ніби шукаючи там пояснення злочину.

Захекано прибіг і той, у кого Мустафа вкрав пістолет. Завмер, прикипівши на одному місці і пильно дивлячись на забитих, на юнака, що тримав у руках небезпечну зброю. Відтак найманець поволі відступив назад.

Мустафа рвучко підніс пістолет.

Охоронець кинувся навтіки. Мустафа націлівся у цю людину, що бігла, здіймаючи босими ногами хмарки куряви серед посівів. Треба за всяку ціну вбити його. Пальці гарячково натиснули на спуск...

Тепер йому не можна було гаяти часу. Мустафа відібрав пару найсильніших і найпрудкіших верблюдів у загороді. Кілька шкіряних мішків наповнив водою, у решту понапихав Мохаммедових коштовностей. Вулиця була порожня. Стрілянина лунала дедалі дужче. Захопивши усе Мохаммедове золото, Мустафа подався у протилежний від бойовиська бік.

Мохаммед повернувся надвечір. Його загін був розбитий. Останні найманці стримували наступаючого ворога, а Мохаммед у цей час непомітно відступав разом із двома офіцерами.

Ось і настала пора зникнути із своїм золотом. Угледівши, що золота нема, Мохаммед пополотнів, і руки йому затремтіли. З німим запитанням глянув на своїх поплічників — ті мовчки вказали на забитих. За

кілька хвилин знайшли свіжі сліди. Взяли верблюдів і, захопивши у вартівні ліхтарі, усі троє вирушили по слідах Мустафи.

Ще сьогодні зранку Мохаммед міг полкестися на своїх офіцерів. Але зараз — зараз він прочитав у їхніх очах зненависть, вони збагнули небезпеку перебування в пустелі з цією осоружною і страшною людиною. Він відчував, що офіцерам от-от стане зрозумілим, що паювати здобич на двох вигідніше, ніж на трьох, і що мати справу з мертвим тираном приємніше, ніж з живим.

Збагнувши це, він застрелив обох. Вибору не було — або він, або вони. Так було все життя. Або він, або інші. Він боявся людей. Саме через те й мусив так багато вбивати. Мусив — бо викликали жах. Та із кожним безкарним убивством, які він міг чинити завдяки ненормальному становищу в Алжирі, шлях його все вужчав, і ось зараз він опинився сам-один у пустелі, йдучи по сліду людини, що ошукала його, пограбувала його золото!

Три дні тривала гонитва. І ось Мохаммед помітив утікача. Це було опівдні, і радість охопила його.

Мустафа ще зранку завважив ворога.

Переконавшись, що його переслідує лише одна людина, Мустафа зрозумів усе. Що ж, правитель програє.

Мохаммед почав стріляти близько другої пополудні. Мустафа на постріли не відповідав. Та з'їхавши у ви долиночки, він зненацька зупинився й розпорів мішки з золотом.

Монети, прикраси, коштовні дрібнички посипалися в пісок. Вітер стиха шарудів піском, і в цьому шурхоті наче вчувалася погроза. Вітер нісся далі, до піщаних горбів, що здавалися безконечними; той самий вітер, який навів їх у цій пекельній пустелі.

Мохаммед натрапив на золото й пригломшено зупинився. Зіскачивши з верблюда, він з радісним сміхом кинувся до своїх коштовностей. Тої ж миті пролунали постріли, і тварина, стікаючи кров'ю, впала на браслети, сережки, обручки... Вода ринула струмками з прошитого кулями мішка.

Мохаммед випростався. Глянувши на верблюда, що лежав мертвий поміж золотих коштовностей, він збагнув, що гонитві ще не край. Тепер треба продовжувати переслідування, щоб здобути верблюда й навантажити на нього золото. Якщо ж ні...

Червоними, запаленими очима тиран пильно вдивлявся у пагорки. Де він сховався? Чому він не стріляє, цей невидимий противник? Мохаммед крикнув:

— Гей ти, виплодку свині й віслюка, чому ти не стріляєш?

Стиха шарудів вітер йому на відповідь.

Мохаммед вибухнув реготом. Він збирав дорогоцінності і, сміючись, знову розкидав

їх на всі боки. Потім схопив автомат і почав стріляти.

Ніхто не озивався.

Вітер міцнішав, здіймаючи де-не-де невеличкі рухомі стовпчики піску. Мустафа лежав у своїй схованці і дивився на людину, якої всі так боялись.

Мохаммед зібрав стільки золота, скільки міг понести на собі, і рушив далі, переслідуючи невидимого ворога. Юнак пильно стежив за ним, тримаючись віддалік, через деякий час Мустафа вилив у пісок трохи води. Мохаммед зупинився, витріщився на воду.

Спустилася ніч.

Вітер усе міцнішав.

Переночували на відстані двох-трьох кілометрів один від одного і зранку повели знову нерівну гру.

Коли повите золотавим серпанком сонце піднялося вище над обрієм, Мохаммед почав викидати своє золото. Він знемагав від спраги. Язик розпух і, здавалося, не вмівшався у роті, суглоби боліли, очі перетворилися на дві щілинки поміж запиленних повік.

Коли спека стала зовсім нестерпна, Мохаммед звів руки догори, до безмовного неба. Великий Мохаммед несамовито волав серед пустелі:

— Візьми все, що я маю, о, візьми все моє золото за ковток води!

Відповіді не було. Небо мовчало.

Все розжбурляв Мохаммед — золото, автомат, патрони. Сів посеред розкиданих речей, вихопив кинджал. Так він просидів кілька годин і надвечір побачив неясні обриси: противник наче плив над піском. Противник наближався непевною ходою, висолопивши язика. Мохаммед звів кинджал і бив, бив, бив ненависного ворога — та думки його були про воду, про одну тільки воду...

Наступного ранку, коли сонце освітіло піщані пагорби, Мустафа згори дивився на людину, що непорушно лежала долі. Тримаючи пістолет наготові, юнак поволі рушив до неї.

Мохаммед лежав, випроставшись на весь зріст. Кинджалом він вирив яму в піску і встромив туди голову. Рот його був повен піску. Руків'я кинджала обвивав золотий ланцюг.

Вітер поволі сів пісок над мертвим, над пограбованим золотом, над зброєю.

Мустафа стояв мовчки.

Що принесе він своєму селу, своєму народові на доказ того, що страшні часи минули?

Він знав, що принести. Узяв п'ять перснів, які символізували владу тирана.

Страшний Мохаммед був переможений.